

Predviđanje stavova o fizičkom kažnjavanju djece pomoću iskustava fizičkog kažnjavanja u djetinjstvu, samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade

Lončarić, Leonarda

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:781883>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Leonarda Lončarić

**PREDVIĐANJE STAVOVA O TJELESNOM
KAŽNJAVANJU DJECE POMOĆU
ISKUSTVA TJELESNOG KAŽNJAVANJA U
DJETINJSTVU, SAMOPOŠTOVANJA,
RELIGIOZNOSTI I MRAČNE TRIJADE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Leonarda Lončarić

**PREDVIĐANJE STAVOVA O TJELESNOM
KAŽNJAVANJU DJECE POMOĆU
ISKUSTVA TJELESNOG KAŽNJAVANJA U
DJETINJSTVU, SAMOPOŠTOVANJA,
RELIGIOZNOSTI I MRAČNE TRIJADE**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv.prof.dr.sc. Miroslav Rajter

Zagreb, 2022.

Predviđanje stavova o tjelesnom kažnjavanju djece pomoću iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je predvidjeti stavove o tjelesnom kažnjavanju djece pomoću iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade, kao i utvrditi povezanosti među navedenim varijablama. Osim toga, ispitalo se postoje li razlike u samopoštovanju, religioznosti i mračnoj trijadi s obzirom na izloženost tjelesnom kažnjavanju u djetinjstvu. Istraživanje je provedeno *online* putem na prigodnom uzorku od 292 hrvatskih studenata među kojima su prevladavale žene. Provedbom bivarijatne korelacije utvrđene su statistički značajne pozitivne povezanosti između stava o tjelesnom kažnjavanju djece i varijabli spola, religioznosti, mračne trijade i iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu. Provedbom hijerarhijske regresijske analize utvrđeno je da prediktori objašnjavaju 19,8% varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Računanjem složene analize varijance utvrđeno je postojanje statistički značajnih razlika u makijavelizmu s obzirom na tjelesnu kažnjavanost u djetinjstvu.

Ključne riječi: stav prema tjelesnom kažnjavanju djece, iskustvo tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, religioznost, samopoštovanje, mračna trijada

Predicting attitudes towards corporal punishment of children based on the experience of corporal punishment in childhood, self-esteem, religiousness, and the dark triad

Abstract

The aim of this study was to predict attitudes towards corporal punishment of children based on the experience of corporal punishment in childhood, self-esteem, religiousness, and the dark triad, as well as to determine the correlation between these variables. Also, we wanted to determine if there are differences between self-esteem, religiousness, and the dark triad based on the experience of corporal punishment in childhood. The research was conducted online, and the sample consisted of 292 Croatian students, mostly women. Our results indicate that there are significant positive correlations between the attitudes towards corporal punishment of children and sex, religiousness, dark triad, and the experience of corporal punishment in childhood. Hierarchical regression found that the predictors explain 19,8% of the variance of the attitudes towards corporal punishment of children. A complex analysis of variance found that there are statistically significant differences in Machiavellianism based on the experience of corporal punishment in childhood.

Keywords: Attitude towards corporal punishment, parental corporal punishment in childhood, religiousness, self-esteem, dark triad

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1. Tjelesno kažnjavanje djece	1
1.1.1. Stavovi o tjelesnom kažnjavanju djece.....	2
1.1.2. Posljedice iskustva tjelesnog kažnjavanja.....	4
1.2. Mračna trijada	5
1.2.1. Narcizam	6
1.2.2. Psihopatija	7
1.2.3. Makijavelizam.....	8
1.3. Samopoštovanje.....	9
1.4. Religioznost	9
2. Cilj i problemi	11
3. Metoda	12
3.1. Sudionici	12
3.2. Instrumenti	12
3.3. Postupak.....	14
4. Rezultati.....	14
5. Rasprava	18
6. Zaključak	27
7. Literatura.....	28

1. Uvod

1.1. Tjelesno kažnjavanje djece

Tjelesno kažnjavanje česta je metoda discipliniranja djece u Hrvatskoj, ali i u ostatku svijeta. Može se definirati kao svako kažnjavanje pri kojemu se upotrebljava tjelesna snaga i kojemu je namjera nanijeti neki stupanj boli i nelagode (Janson, 2008; prema Baraban i Buljubašić, 2014). Bilić i suradnici (2012) navode kako navedeno može uključivati potezanje za kosu ili uši, udaranje rukom, prisiljavanje djece na konzumaciju štetnih tvari (primjerice ljutih začina) te prisiljavanje na radnje koje uzrokuju prekomjernu tjelesnu nelagodu (poput nekih bolnih položaja). Prevalencija tjelesnog kažnjavanja djece procjenjuje se na 71% na svjetskoj razini (Ember i Ember, 2005; prema Hess i sur., 2012).

Nažalost, tjelesno kažnjavanje često prelazi u tjelesno zlostavljanje te ih je ponekad teško razgraničiti (Vidović, 2008). Može se reći da se, za razliku od tjelesnog zlostavljanja, tjelesno kažnjavanje pojavljuje u manjem intenzitetu i učestalosti te postoji nizak rizik od ozljede (Gonzalez i sur., 2008). Pećnik i Tokić (2011) navode kako se roditelji koji koriste blaže metode kažnjavanja djece češće koriste i težim oblicima tjelesnog i emocionalnog kažnjavanja. U Hrvatskoj je, kao i u drugih 23 zemalja svijeta, tjelesno kažnjavanje zakonom zabranjeno (Obiteljski zakon, 1998). Zanimljiva je činjenica da najnižu stopu tjelesnog kažnjavanja imaju zemlje koje uz zakonske zabrane provode i programe za javno obrazovanje roditelja o štetnim učincima tjelesnog kažnjavanja (Gershoff i Durrant, 2019). Vezano uz same motive tjelesnog kažnjavanja, roditelji za njim posežu jer smatraju da tako trenutno mogu zaustaviti neželjeno ili opasno ponašanje (Gershoff, 2002). Dokazano je da tjelesno kažnjavanje nema drugih pozitivnih posljedica osim neposredne poslušnosti (Gershoff, 2002). Pećnik (2003) je provela istraživanje u Hrvatskoj o izloženosti tjelesnom nasilju u djetinjstvu na uzorku $N = 1146$ studenata, a njeni rezultati pokazuju da je 93,4% studenata doživjelo neki oblik tjelesnog kažnjavanja ili zlostavljanja u djetinjstvu. Provodila je istraživanja na istu temu i kasnije, a rezultati pokazuju da je između 71% i 86% osnovnoškolske i srednjoškolske ispitanе djece doživjelo neki oblik tjelesnog nasilja od strane roditelja (Pećnik, 2006). Veliko istraživanje provedeno na uzorku sudionika iz nekoliko europskih zemalja ($N = 42194$) pokazalo je kako je izloženost tjelesnom nasilju djece kroz život varirala od 64,5% do 83,2% (Nikolaidis i sur., 2018). U Hrvatskoj su ovi podaci pokazali kako je u 5. razredu osnovne škole tjelesno kažnjavanje od strane roditelja doživjelo 56,1% djece, u 7. razredu osnovne škole 68,4%, a u 2. razredu srednje škole 72,3% ispitanе djece. Što se tiče spola, u 2. razredu srednje škole češće su bile tjelesno kažnjavane djevojke, a u 5. razredu osnovne škole češće su to bili dječaci

(Ajduković i sur., 2012). Sljedeće istraživanje provedeno na europskom uzorku iznosi podatke kako 91,9% roditelja rijetko koristi tjelesno kažnjavanje, dok 8,9% isto koristi često (Durivage i sur., 2015). Rajter (2019) navodi kako u Hrvatskoj postoji problem praćenja tjelesnog kažnjavanja djece jer su istraživanja nesustavna te se često provode na malim uzorcima što onemogućuje realan uvid u prevalenciju tjelesnog kažnjavanja. Osim toga, u svojem radu Rajter (2019) iznosi zabrinjavajuću činjenicu da je svako četvrto dijete od 16 godina doživjelo tjelesno kažnjavanje od roditelja u posljednjih godinu dana. Važno je spomenuti i da Hrvatska ima obavezu provođenja prevalencijskih istraživanja, no to se u stvarnosti ne provodi. Grogan-Kaylor i suradnici (2018) upozoravaju da ako tjelesno kažnjavanje koje roditelj primjenjuje na djetetu ne dovede do željenog ponašanja, može doći do grubljeg kažnjavanja i prijeći u kategoriju tjelesnog zlostavljanja.

Postoje mnogi modeli koji objašnjavaju nasilje nad djecom, a ključno je znati da je, uz stav kojeg imamo, bitna i okolina u kojoj se nalazimo koja može imati podržavajući stav prema, primjerice, tjelesnom kažnjavanju i utjecati na naša djelovanja i samo tjelesno kažnjavanje djece. Primjerice, multifaktorski model nasilja nad djecom objašnjava djelovanje mnogih interakcija i društvenih utjecaja na nasilje (Browne i Herbet, 1997; prema Rajter, 2013). Navedeni model kao stresore koji doprinose nasilju navodi partnerske odnose, odnose prema djeci i obitelji, strukturalni stres (primjerice nezaposlenost) i stres generiran od strane djece. Stabilan i privržen odnos u obitelji može umanjivati navedene stresore, a loši odnosi ih mogu potencirati. Naravno, model uključuje i moguće utjecaje kulture, vjere, sociodemografskih podataka i mnogih drugih odrednica kao mogućih utjecaja na formiranje stavova o nasilju nad djecom i samom prakticiranju istog.

1.1.1. Stavovi o tjelesnom kažnjavanju djece

Holden i suradnici (2014) navode kako su pozitivni stavovi prema tjelesnom kažnjavanju djece prediktor kasnije primjene tjelesnog kažnjavanja. U navedenom istraživanju željeli su utvrditi smanjuju li se pozitivni stavovi prema tjelesnom kažnjavanju nakon provedene edukacije sa sudionicima. Eksperimentalne skupine čitale su sažetke provedenih istraživanja na temu tjelesnog kažnjavanja te je nakon toga došlo do smanjenja pozitivnih stavova prema tjelesnom kažnjavanju djece, dok se smanjenje nije dogodilo u kontrolnoj skupini koja nije čitala ništa. Isto tako, smanjenje pozitivnih stavova bilo je veće kod roditelja koji prethodno nisu imali nikakva znanja o navedenoj temi i njenim posljedicama. Istraživanje koje je Jurić (2018) provela na uzorku studenata pokazuje da postoji statistički značajna pozitivna povezanost između doživljenog tjelesnog nasilja od strane roditelja tijekom

djetinjstva i stavova o opravdanosti i djelotvornosti tjelesnog kažnjavanja u odrasloj dobi. Jackson i suradnici (1999) su se bavili stavovima o tjelesnom kažnjavanju djece i načinima discipliniranja te su dobili podatke kako roditelji koji tjelesno discipliniraju svoju djecu imaju i pozitivnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju. Zabrinjavajući su podaci dobiveni istraživanjem na hrvatskom uzorku koji govore kako se polovica roditelja sudionika slagala s tvrdnjom da je „nekad u redu udariti dijete ako dovodi svoj život u opasnost“ (Pećnik i sur., 2011). Također, četvrtina sudionika smatrala je tjelesno kažnjavanje neizostavnim dijelom odgoja. U drugom istraživanju provedenom na uzorku od $N = 1363$ roditelja dobiveni su podaci kako je 30,1% roditelja udarilo dijete po stražnjici u proteklih tjedan dana, a 26% ih je dijete udarilo po ruci (Delale i Pećnik, 2010). Istraživanje se odnosi na šestogodišnju djecu. Istraživanje koje je provela Heinrich (2009) pokazuje kako postoji statistički značajna niska pozitivna korelacija između podržavajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju i prethodne osobne izloženosti tjelesnom kažnjavanju ($r = 0,32$). Istraživanje koje su proveli Witt i suradnici (2021) na reprezentativnom njemačkom uzorku ispitalo je stavove o tjelesnom kažnjavanju djece kao i njihova prethodna iskustva s tjelesnim kažnjavanjem u djetinjstvu. Navode rezultate kako su osobe koje su imale pozitivnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju češće imale i iskustva s tjelesnim kažnjavanjem u djetinjstvu. U navedenom istraživanju oko 8,2% uzorka podržava tjelesno kažnjavanje, dok 1/3 uzorka prihvaća manje ekstremne postupke vezane uz tjelesno kažnjavanje. Osim toga, Gagne i suradnici (2007) u svojem su istraživanju dobili podatke kako većina sudionika ima pozitivne stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece iako je upoznata s rizicima koje navedeno nosi. Zaključili su kako su starija dob i iskustvo tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu povezani s pozitivnim stavovima prema tjelesnom kažnjavanju djece. Zanimljiv nalaz njihovog istraživanja je taj da sudionici koji su u djetinjstvu bili ekstremno tjelesno zlostavljani su imali negativnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju. Rajter (2013) u svojem istraživanju navodi rezultate kako su majke djece koja su doživjela tjelesno nasilje imale pozitivniji stav prema tjelesno kažnjavanju djece u odnosu na majke čija djeca nisu doživjela tjelesno nasilje. Ateah i Parkin (2002; prema Walker i sur., 2018) navode da su osobe koje su bile tjelesno kažnjavane u djetinjstvu češće imale podržavajuće stavove prema tjelesnom kažnjavanju za razliku od onih koji su bili izloženi tjelesnom zlostavljanju poput bičevanja i trešnje. Također, Gracia i Herrero (2018; prema Walker i sur., 2018) navode da muškarci imaju više podržavajuće stavove prema tjelesnom kažnjavanju od žena. Medvidović (2022) se u svojem istraživanju bavila pitanjima postojanja spolnih razlika u opravdavanju tjelesnog kažnjavanja djece. Njeni rezultati pokazuju da muškarci više od žena opravdavaju tjelesno kažnjavanje djece, a što se tiče spola djeteta i roditelja, najviše se opravdava situacija kada

majka kažnjava sina. Osim toga, navodi kako je tjelesno kažnjavanje u djetinjstvu povezano s navedenim razlikama.

Razlog istraživanja upravo stavova o tjelesnom kažnjavanju djece je taj što naši stavovi imaju veliku ulogu u tome kako ćemo se ponašati (ovisno o tome u kakvoj se okolini nalazimo). Važno ih je poznavati kako bi se mogle planirati intervencije i preventivni programi koji su usmjereni na promjenu samih stavova o tjelesnom kažnjavanju, a navedeno za cilj ima i promjenu samog ponašanja društva. Istraživanja pokazuju visoku učinkovitost intervencija koje za cilj imaju smanjenje podržavajućih stavova prema tjelesnom kažnjavanju djece (Holden i sur., 2014, Robinson i sur., 2005; Scholer i sur., 2010; prema Walker i sur., 2018).

1.1.2. Posljedice iskustva tjelesnog kažnjavanja

Tjelesno kažnjavanje djece negativno utječe na odnos djeteta i roditelja pri čemu dolazi do gubitka povjerenja te ugrožavanja djetetovog osjećaja sigurnosti (Bilić i sur., 2012). Pećnik (2006) navodi kako kažnjavanje može kod djeteta ostaviti posljedice poput depresivnosti, alkoholizma i suicidalnosti, a Gershoff (2002) kao posljedice navodi povećanu agresivnost, nedostatak internalizirane moralnosti, povećan rizik za zlostavljanje vlastite djece i partnera, slabije mentalno zdravlje djeteta te kriminalno i antisocijalno ponašanje. Također, što se češće koristi tjelesno kažnjavanje, to je veći rizik od negativnih posljedica na dijete (Straus, 2000). Vasta i suradnici (2005) navode kako tjelesno kažnjavanje uništava odnos sigurne privrženosti između djeteta i roditelja koji ga kažnjava jer se roditelja počne vezati uz neugodne emocije koje samo kažnjavanje uzrokuje. Bilić i Bilić (2013) u svojem istraživanju navode da učenici nakon kažnjavanja najčešće osjećaju povrijeđenost, tugu, bijes, ljutnju, nepravdu, strah i razočaranje. Osim toga, navode kako su pljuskanje, šamaranje i slični oblici tjelesnog kažnjavanja pozitivno povezani s neugodnim osjećajima ljutnje ($r = 0,43, p < 0,01$) i tuge ($r = 0,43, p < 0,01$.) Buljan Flander i Ćosić (2003) navode i moguću pojavu problema sa spavanjem i hranjenjem te psihosomatske bolesti (poput konverzivnog poremećaja) kao posljedice tjelesnog kažnjavanja. Afifi i suradnici (2013) navode da posljedice tjelesnog kažnjavanja djece mogu biti kronične bolesti uzrokovane stresom, pretilost, krvožilne bolesti te poremećaji imunološkog sustava. Turner i Muller (2004) dobili su podatke kako je tjelesno kažnjavanje značajan prediktor depresije ($\beta = 0,158, p < 0,001$). Osim toga, Dumont i suradnici (2007) navode kako neke žrtve tjelesnog kažnjavanja kasnije u životu same postanu agresori i nastavljaju ciklus tjelesnog kažnjavanja prema svojoj djeci. Bugental i suradnici (2003; prema Gagne i sur., 2007) navode kako je često tjelesno kažnjavanje povezano s djetetovom hormonalnom reaktivnošću na stres. U istraživanju koje su proveli Straus i Donnelly (2001)

navode da su pojedinci koji su bili tjelesno kažnjavani tijekom adolescencije izvještavali o 23% više depresivnih simptoma od onih koji nisu bili tjelesno kažnjavani. Osim toga, navode da su tjelesno kažnjavani adolescenti u većem riziku za počinuti samoubojstvo.

1.2. Mračna trijada

Mračna trijada obuhvaća tri osobine ličnosti: narcizam, makijavelizam i psihopatiju (Paulhus i Williams, 2002). Sve 3 osobine podrazumijevaju zlonamjernost koja se ispoljava putem emocionalne hladnoće, dvoličnosti, agresivnosti i samopromocije (Paulhus i Williams, 2002). Također ih karakterizira socijalno averzivni karakter i manipulativnost u interpersonalnim odnosima (Furnham, Richards i Paulhus, 2013; prema Guteša i Gojković, 2018). Paulhus i Williams (2002) navode kako postoji povezanost između 3 navedene osobine, no te su povezanosti umjerene te je time opravdano gledati ih kao zasebne konstrukte. Prema nekim autorima, navedene osobine mogu biti adaptibilne jer uključuju razvijenije sposobnosti preživljavanja i reprodukcije zbog upornosti te racionalno razmišljanje na koje emocije nemaju velik utjecaj (Smith, Watts i Lilienfeld, 2014; prema Guteša i Gojković, 2018). Važno je naglasiti da mračna trijada govori o navedenim osobinama ličnosti na subkliničkoj razini koja nije patološka (Paulhus i Williams, 2002). Zanimljivo je, kako navode Yendell i suradnici (2022), da uzroke osobinama mračne trijade možemo pripisati roditeljskom stilu odgoja i postupcima discipliniranja. Istraživanja pokazuju da su osobine mračne trijade povezane s agresivnim ponašanjem, pri čemu je psihopatija vezana uz tjelesno nasilje, makijavelizam uz verbalno nasilje i neprijateljstvo, a narcizam uz latentnu agresiju (Jonason i sur., 2015; Jones i Paulhus, 2010; Jonason i sur., 2011, Pailing i sur., 2014; prema Guteša i Gojković, 2018). Guteša i Gojković (2018) u svojem su istraživanju dobili podatke kako su sve 3 osobine mračne trijade statistički značajno povezane s tjelesnom agresijom: (1) psihopatija je umjereno pozitivno povezana ($r = 0,56, p < 0,01$), (2) makijavelizam je nisko pozitivno povezan ($r = 0,29, p < 0,01$), a (3) narcizam je nisko pozitivno povezan ($r = 0,21, p < 0,01$). Još jedno istraživanje provedeno na uzorku od $N = 682$ sudionika bavilo se temom mračne trijade i agresivnosti, točnije, proaktivne i reaktivne agresivnosti (Barlett, 2016). Reaktivna agresivnost predstavlja reakciju na provokaciju i prijetnju, dok proaktivna označava planirano ponašanje zbog nekog cilja (na primjer, zlostavljanje) (Ručević i Duvnjak, 2010). Našoj temi je bliža proaktivna agresivnost te su zanimljivi podaci o tome kako postoje: (1) srednja pozitivna povezanost između psihopatije i proaktivne agresivnosti ($r = 0,47, p < 0,01$), (2) srednja pozitivna povezanost između makijavelizma i proaktivne agresivnosti ($r = 0,41, p < 0,01$), te (3) niska pozitivna povezanost između narcizma i proaktivne agresivnosti ($r = 0,38, p < 0,01$) (Barlett,

2016). Još jedno istraživanje koje su proveli Jones i Neria (2015) detaljno je ispitivalo povezanosti između osobina mračne trijade i različitih vrsta agresije te su dobili sljedeće rezultate: psihopatija je najviše povezana s tjelesnom agresijom ($r = 0,58, p < 0,05$) i gnjevom ($r = 0,42, p < 0,05$); makijavelizam je najviše povezan s tjelesnom agresijom ($r = 0,39, p < 0,05$) te hostilnošću ($r = 0,29, p < 0,05$) i gnjevom ($r = 0,29, p < 0,05$), dok je narcizam najviše povezan s tjelesnom ($r = 0,32, p < 0,05$) i verbalnom agresijom ($r = 0,28, p < 0,05$). Baughman i suradnici (2012) navode kako je vršnjačko nasilje najviše povezano sa psihopatijom, preciznije s direktnim *bullyingom* ($r = 0,53, p < 0,01$), dok je makijavelizam pozitivno povezan s verbalnim direktnim *bullyingom* ($r = 0,35, p < 0,01$), a narcizam s indirektnim *bullyingom* ($r = 0,21, p < 0,01$). Sljedeće istraživanje koje su proveli Yendell i suradnici (2022) govori o pozitivnoj povezanosti između roditeljskog kažnjavanja i ekspresije makijavelizma, psihopatije i narcizma.

1.2.1. Narcizam

Narcizam obuhvaća osjećaje grandioznosti, dominantnosti, superiornosti, pretjeranog domoljublja i potrebe za divljenjem (Morf i Rhodenwalt, 2001; prema Guteša i Gojković, 2018). Lau i Marsee (2013) navode narcizam kao multidimenzionalni konstrukt, odnosno, navode postojanje adaptivnog narcizma (koji uključuje superiornost i vodstvo) i maladaptivnog narcizma (koji uključuje egzibicionizam i iskorištavanje drugih). Istraživanja pokazuju da je maladaptivni narcizam više povezan s agresijom i delinkvencijom od adaptivnog (Barry i sur., 2007; Golmaryami i Barry, 2010; Lau i sur., 2011; Raskin i Terry, 1998.; prema Lau i Marsee, 2013). Osim toga, istraživanja pokazuju da je narcizam povezan s niskom empatijom, agresivnim reakcijama na prijetnju te izobličnim pogledom na sposobnosti (Watson i Morris, 1991., Bushman i Baumeister, 1998., Campbell i sur., 2007.; prema Blinkhorn i sur., 2016). Robins i suradnici (2001; prema Lambe i sur., 2018) navode kako su narcisoidne osobe motivirane tražiti situacije u kojima osjećaju ponos i izbjegavati situacije u kojima bi mogli osjetiti poniženje ili sram. Također, istraživanja pokazuju povezanost između narcizma i prakticiranja tjelesnog zlostavljanja djece (Collins, 2004; Crouch i sur., 2015; Wiehe, 2003; prema Blinkhorn i sur., 2016).

Blinkhorn i suradnici (2016) proveli su istraživanje koje se bavilo temom narcizma i stavova prema nasilnom ponašanju. Rezultati koje su dobili upućuju na to da muškarci prosječno imaju izraženiji narcizam te pozitivnije stavove prema nasilju od žena. No, kada se radilo o narcisoidnim sudionicima, oba su spola imala jednako pozitivne stavove prema nasilju. Specifično, između narcizma i tjelesnog kažnjavanja djece dobivena je niska pozitivna

povezanost ($r = 0,32$, $p < 0,01$). Deng i suradnici (2020) dobili su podatke da su tjelesno kažnjavanje u djetinjstvu i djetetov osjećaj grandioznosti statistički značajno pozitivno povezani ($r = 0,227$; $p < 0,01$). Mnoga istraživanja dovode u vezu narcizam i agresiju (Barry i sur., 2007; Bushman i Baumeister, 1998; Donnellan i sur., 2005; Fossati i sur., 2010; Lambe i sur., 2018; Locke, 2009; Maples i sur., 2010; Twenge i Campbell, 2003; prema Amad i sur. 2021). Amad i suradnici (2021) dobili su podatke kako su narcizam i samopoštovanje zajedno statistički značajni prediktori proaktivne i reaktivne agresije pri čemu je samopoštovanje negativno povezano s agresijom, a narcizam pozitivno povezan. Također su ustanovili veću povezanost između narcizma i proaktivne agresije nego narcizma i reaktivne agresije. Istraživanje koje su proveli Kjærvi i Bushman (2021) govori kako je narcizam statistički značajno nisko pozitivno povezan s agresivnošću ($r = 0,26$), kao i s nasiljem ($r = 0,23$). Navode podatke kako je povezanost između narcizma i agresivnosti veća kada je osoba isprovocirana ($r = 0,29$) nego kada nije ($r = 0,12$). Navedeno bi moglo ukazivati da je reaktivna agresivnost u većoj mjeri povezana s narcizmom u odnosu na proaktivnu agresiju. Važan je podatak i kako je narcizam povezan sa svim vrstama agresivnosti: direktnom, indirektnom, tjelesnom, pomaknutom, verbalnom i vršnjačkim nasiljem. Slično ovim podacima, sistematski pregled istraživanja koji su proveli Lambe i suradnici (2018) pokazuje da je povezanost između narcizma i agresije veća nakon ugrožavanja ega osoba koja se osjeća isprovociranom. Lau i Marsee (2013) dobili su podatke da je narcizam značajan prediktor očite i relacijske agresije, delinkvencije te emocionalne i bihevioralne disregulacije.

1.2.2. Psihopatija

Psihopatiju karakterizira smanjena afektivnost, impulzivnost, riskantna ponašanja i tjelesna agresija (Bartlett, 2016; prema Jain i sur., 2022). Naznake psihopatskih sklonosti vidljive su već i u djetinjstvu, a uključuju izostanak empatije i moralnosti te smanjenu osjetljivost na prijetnje i stres (Deng i sur., 2020). Postoje primarna i sekundarna psihopatija, pri čemu primarna uključuje nisku empatiju i izostanak straha, a sekundarna impulzivnost i emocionalnost (Yildirim i Derksen, 2015; prema Jain i sur., 2022). U kontekstu mračne trijade pod pojmom psihopatija podrazumijevamo sekundarnu psihopatiju (Jain i sur., 2022). Lykken (1957; prema Patrick, 2005) navodi kako psihopati imaju manje izraženu anksioznost od ostatka populacije te doživljavanju manji strah za vrijeme opasnosti. Chung i suradnici (2022) u svojem istraživanju na malezijskom uzorku stanovništva dobili rezultate kako postoji statistički značajna povezanost između psihopatije i podržavajućih stavova za tjelesno kažnjavanje djece. U istraživanju koje su proveli Olanrewaju i suradnici (2014) dobiveno je da postoji statistički

značajna niska povezanost između psihopatije i stavova prema tjelesnom kažnjavanju ($r = 0,36$, $p < 0,01$). Deng i suradnici (2020) u svojem su istraživanju dobili podatke kako su djeca s izraženijim psihopatskim sklonostima bila više izložena negativnim odgojnim postupcima od strane roditelja. Navode kako postoji statistički značajna pozitivna povezanost između tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu i psihopatskih osobina ($r = 0,173$, $p < 0,01$). Slično tome, Gao i suradnici (2021) dobili su rezultate kako postoji statistički značajna niska pozitivna povezanost između tjelesnog kažnjavanja djece i psihopatskih osobina kod roditelja ($r = 0,24$, $p < 0,01$). Također, Boduszek i suradnici (2019) navode tjelesno kažnjavanje u djetinjstvu kao jedan od prediktora psihopatije.

1.2.3. Makijavelizam

Makijavelizam je osobina ličnosti koju karakterizira ostvarivanje ciljeva manipulacijom drugih osoba pri čemu se zagovara samo osobna dobrobit (Wilson i sur, 1996). Možemo ga definirati i kao stupanj u kojem osoba osjeća da su druge osobe nepovjerljive i manipulativne u interpersonalnim odnosima (Andreou, 2004; prema Berger i sur., 2015). Sam naziv makijavelizam dolazi od Niccola Machiavellija koji je zagovarao kako u pogledu očuvanja vlasti cilj uvijek opravdava sredstvo (Jones i Paulhus, 2009). Jones i Paulhus (2009) navode kako visoki rezultati na skali makijavelizma upućuju na ciničan pogled na svijet, zanemarivanje morala i želju za manipulacijom i kontrolom. Osim toga, navedene osobe fokusiraju se na realistične i ostvarive ciljeve (Christie i Geis, 1970; prema Lau i Marsee, 2013). Wei i Chen (2012) navode kako su osobe s izraženim makijavelizmom sklone ostvarivati svoje ciljeve pomoću nasilnog ponašanja. Jones (2014; prema Jones i Neria, 2015) navodi da su pojedinci s izraženim makijavelizmom skloni strateškom postupanju i pažljivom kršenju pravila kako bi izbjegli negativne posljedice. Bushman i Baumesiter (1998) navode da su osobe s izraženim makijavelizmom sklone agresiji samo kada se osjećaju deprivirano, izdvojeno i povrijeđeno. Osim toga, makijavelističke osobine kod mladih osoba su povezane s više vršnjačkog nasilja, manje empatije za žrtve nasilja te vjerovanjem da se ljudima može manipulirati (Andreou, 2004; Sutton i Keogh, 2000, 2001; prema Lau i Marsee, 2013). Chung i suradnici (2022) u svojem su istraživanju provedenom na malezijskom uzorku dobili rezultate kako je izraženost makijavelizma kao osobine ličnosti statistički značajan prediktor podržavajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju djece. Lau i Marsee (2013) u svojem su istraživanju dobili podatke kako je makijavelizam pozitivno povezan s relacijskom agresijom ($r = 0,27$, $p < 0,001$), očitom agresijom ($r = 0,25$, $p < 0,001$) te delinkvencijom ($r = 0,46$, $p < 0,001$). Zanimljiv je nalaz dobiven od Láng i Lénárd (2015) koji govori da sudionici koji izvještavaju o češćem tjelesnom

kažnjavanu i zanemarivanju u djetinjstvu, imaju više izražen makijavelizam. Nadalje, Berger i suradnici (2015) objašnjavaju kako osobe s izraženim makijavelizmom nisu nužno agresivne, osim ako ih agresija ne može dovesti do ostvarenja nekih željenih ciljeva.

1.3. Samopoštovanje

Samopoštovanje možemo definirati kao pozitivan ili negativan stav prema sebi (Rosenberg, 1965; prema Bezinović, 1988). Rosenberg (1965; prema Orth i Robins, 2014) navodi kako se samopoštovanje može smatrati osjećajem da smo dovoljno dobri. Najvažniju ulogu u izgradnji samopoštovanja koje započinje u ranom djetinjstvu imaju iskustva koje dijete doživljava u obitelji (Coopersmith, 1967; prema Anđelković, 2008). Važno ga je promatrati jer o njemu mogu ovisiti različiti postupci i stavovi osobe (Lebedina Manzoni i sur., 2008). Ostrowsky (2010) navodi da postoje dvije teorije vezane uz samopoštovanje i agresivnost. Jedna od njih objašnjava pojavu agresivnosti zbog visokog samopoštovanja, a druga navodi kako nisko samopoštovanje dovodi do agresivnosti. Navedene teorije mogu objasniti zašto se u literaturi često dobivaju oprečni rezultati kad je u pitanju samopoštovanje i agresivnost. Nisko samopoštovanje uključuje osjećaje inferiornosti i srama pa je moguće da osoba iskazuje agresivno ponašanje kako bi se zaštitila i prebacila krivnju na druge. Također, moguće je da osoba s niskim samopoštovanjem agresivnošću i nasiljem nadoknađuje svoje nedostatke i dobiva prividan osjećaj neovisnosti. Zanimljivo je promatranje Webstera i suradnika (2007) koji drugačije gledaju na koncept samopoštovanja te dobivaju podatke kako je nestabilnost samopoštovanja povezana s agresivnim ponašanjem, nevezano uz to je li samopoštovanje visoko ili nisko. Tako i Diamantopoulou i suradnici (2008) dobivaju podatke kako su oboje, nisko samopoštovanje, kao i prenaplašeno visoko samopoštovanje, statistički značajno povezani s agresivnim ponašanjem. Smolčić (2015) je provela istraživanje sa učenicima rane školske dobi i dobila podatke kako između tjelesnog kažnjavanja u obitelji i samopoštovanja postoji niska umjerena povezanost ($r = -0,40$, $p < 0,01$), što znači da su djeca koja su bila tjelesno kažnjavana kod kuće prosječno imala nižu razinu samopoštovanja. Kowalski i Limber (2013) govore kako adolescenti koji su žrtve nasilja imaju prosječno niže samopoštovanje. Walker i Bright (2009) napravili su metaanalizu istraživanja i zaključili kako u je prosjeku nisko samopoštovanje povezanije s agresivnošću nego visoko samopoštovanje. Osim toga, Joha (2016) dovodi u vezu samopoštovanje i činjenje nasilja „licem u lice“ na način da osobe koje imaju niže samopoštovanje su prosječno sklonije činiti nasilna djela ($r = -0,22$, $p < 0,01$).

1.4. Religioznost

Religioznost se može definirati kao čovjekov odnos prema religiji te osobna vezanost uz religiju i ono što je sveto (Zrinščak, 2008). Kad govorimo o stavovima o tjelesnom kažnjavanju djece, religioznost je bitan pojam za proučavati jer su ih brojna istraživanja dovela u povezanost. Primjerice, kod konzervativnih protestanata izraženija religioznost povezana je s pozitivnim stavovima prema tjelesnom kažnjavanju djece (Ellison i sur., 1996; Ellison i Sherkat, 1993; Gershoff i sur., 1999; Grasmick i sur., 1991; prema Ellison i Bradshaw, 2009). U istraživanju koje su na uzorku stanovnika iz SAD-a proveli Ellison i Bradshaw (2009) dobiveni su podaci kako je, na primjer, varijabla „vjerovanje u pakao“ značajan prediktor stava o tjelesnom kažnjavanju djece ($OR = 1.351, p < 0.01$). Dobson (1976; prema Ellison i Bradshaw, 2009) objašnjava kako protestanti opravdavaju upotrebu tjelesnog kažnjavanja djece zato što djecu treba napraviti poslušnom kako bi što bolje služila Bogu. U istraživanju koje su proveli Grogan-Kaylor i Otis (2007) dobiveni su podaci da je religija statistički značajan prediktor stavova o tjelesnom kažnjavanju djece, pri čemu su protestanti više podržavali tjelesno kažnjavanje od katolika. Nadalje, istraživanje koje su proveli Murray-Swank i suradnici (2006) na uzorku američkog stanovništva s ruralnog područja pokazuje da su majke s izraženijim biblijskim konzervativizmom češće koristile tjelesno kažnjavanje. U još jednom istraživanju potvrđeno je da je prakticiranje religije statistički značajan prediktor podržavajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju (Wolf i Kepple, 2019). Beller i suradnici (2021) u svojem su istraživanju dobili podatke da su religijski fundamentalizam ($\beta = 1,35, p < 0,01$) i vjerovanje u raj ($\beta = 1,45, p < 0,01$) statistički značajni prediktori podržavajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju. Zanimljiv je nalaz jednog istraživanja koje govori da su sudionici koji vjeruju u Boga i Bibliju pokazivali više agresivnog ponašanja nakon što su pročitali odlomak iz Biblije koji sadrži Božju zapovijed za agresijom od sudionika koji su nevjernici i koji nisu čitali odlomke iz Biblije (Bushman i sur., 2007). Rezultati istraživanja provedenog na uzorku od $N = 198$ u SAD-u pokazuju da postoji statistički značajna niska pozitivna povezanost ($r = 0,37$) između religioznih vjerovanja i prakticiranja te prihvatanja tjelesnog kažnjavanja (Heinrich, 2009). Clément i suradnici (2020) u svojem su istraživanju provedenom na uzorku $N=1758$ pomagačke i zdravstvene struke te profesora dobili podatke da su religiozniji pojedinci ($\beta = 0,13, p < 0,001$), kao i oni koji su iskusili tjelesno kažnjavanje u djetinjstvu ($\beta = 0,16, p < 0,001$), imali prihvaćajuće stavove prema tjelesnom kažnjavanju (neovisno o tome koje su struke). Neka istraživanja povezuju konzervativizam i religioznost roditelja s većom vjerojatnošću korištenja tjelesnog kažnjavanja od roditelja koji nisu religiozni (Grogan-Kaylor i Otis, 2007; Taylor i sur., 2010; prema Fréchette i sur., 2015). Gershoff i suradnici (1999; prema Fréchette i sur., 2015) navedeno objašnjavaju time što religiozniji i konzervativniji roditelji pripisuju

manje negativnih posljedica tjelesnom kažnjavanju. Fréchette i suradnici (2015) u svojem su istraživanju na kanadskom uzorku također dobili podatke kako su roditelji koji su konzervativni protestanti imali veću vjerojatnost korištenja tjelesnog kažnjavanja za razliku od roditelja koji nisu religiozni ili koji su neke druge religije.

Zbog navedenih rezultata istraživanja i objašnjene problematike same teme istraživanja, jasna je važnost istraživanja o navedenoj temi te obrazovanja roditelja i opće populacije. Ovo istraživanje pomoći će u objašnjenju povezanosti mračne trijade, samopoštovanja, religioznosti i iskustva tjelesnog kažnjavanja sa stavovima o tjelesnom kažnjavanju djece te utvrditi statistički značajne prediktore navedenih stavova.

2. Cilj i problemi

Cilj ovog istraživanja bio je predvidjeti stavove o tjelesnom kažnjavanju djece pomoću iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade. Na temelju rezultata dosadašnjih istraživanja postavljeni su sljedeći problemi i hipoteze:

Problem 1: Ispitati povezanost iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece.

H1: Sudionici koji su religiozniji imat će pozitivnije stavove o tjelesnom kažnjavanju djece.

H2: Sudionici koji imaju veće samopoštovanje imat će negativnije stavove o tjelesnom kažnjavanju djece.

H3: Sudionici koji imaju izraženiju mračnu trijadu (makijavelizam, psihopatija, narcizam) imat će pozitivnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece.

H4: Sudionici koji su bili izloženi tjelesnom kažnjavanju u djetinjstvu, imat će pozitivnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece.

Problem 2: Ispitati kombinirani doprinos varijabli mračne trijade povrh iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, sociodemografskih podataka, samopoštovanja i religioznosti u objašnjenju varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece.

H5: Očekuje se da će mračna trijada doprinijeti objašnjenju varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece povrh iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, sociodemografskih podataka, religioznosti i samopoštovanja.

Problem 3: Ispitati razlike u varijablama samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade s

obzirom na to jesu li sudionici tjelesno kažnjavani u djetinjstvu. H6: Sudionici koji su bili tjelesno kažnjavani u djetinjstvu imat će smanjeno samopoštovanje te izraženiju religioznost i osobine mračne trijade.

3. Metoda

3.1. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo $N = 292$ studenata iz Republike Hrvatske koji su za sudjelovanje u istraživanju pozvani *e-mailom* te putem društvenih mreža. Ukupno je bilo 42 (14,4%) muških sudionika i 250 (85,6%) ženskih sudionika. Prosječna dob sudionika iznosila je $M = 21,99$ ($sd = 2,102$), a raspon dobi se kretao od 18 do 30 godina. Što se tiče područja studiranja, prirodne znanosti studira 2,7% studenata, tehničke znanosti 13,4%, u umjetničkom području 0,7%, humanističke znanosti 7,5%, društvene znanosti 60,3%, biomedicinu i zdravstvo 7,9%, biotehničke znanosti 1,4%, a interdisciplinarne znanosti 6,2 % sudionika. Vezano uz stupanj obrazovanja, na prvoj godini studija je 21,9% sudionika, na drugoj godini 15,4% sudionika, na trećoj godini je 14,4%, na četvrtoj godini je 14,7% sudionika, na petoj godini 27,7%, a na šestoj ili apsolviranoj godini je 5,8% sudionika. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku. Tjelesno kažnjavanje doživjelo je $n = 207$ sudionika (70,9%).

3.2. Instrumenti

Sudionici su odgovarali na sociodemografska pitanja poput onih o dobi, spolu, području studiranja, stupnju obrazovanja te na pitanje jesu li ikada doživjeli tjelesno kažnjavanje u djetinjstvu. Prvi korišteni instrument je Kratka situacijska skala stava prema tjelesnom kažnjavanju (SSS-TK, Rajter i Medvidović, 2021) koja sadrži opis hipotetske situacije sukoba između djeteta i roditelja, a završava tjelesnim kažnjavanjem. Sam upitnik sadrži četiri varijante situacija u kojoj se mijenja spol djeteta i roditelja, no za potrebe ovog istraživanja korištena je samo jedna od navedenih situacija, a to je varijanta majka-sin koja se u istraživanju Medvidović (2021) pokazala najopravdanijom. Skala sadrži devet tvrdnji o tjelesnom kažnjavanju koje se odnose na tri temeljne komponente stava: emocionalnu, kognitivnu i bihevioralnu. Slaganje s navedenim tvrdnjama izražava se Likertovom ljestvicom u rasponu od 1 do 5, pri čemu 1 označava „uopće se ne slažem“, a 5 „u potpunosti se slažem“. Ukupni se rezultat formira kao prosječan rezultat odgovora na svim tvrdnjama pri čemu veći rezultat upućuje na pozitivnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece. Cronbachov alpha je visok i iznosi $\alpha = 0,95$.

Drugi korišteni upitnik je Kratka skala mračne trijade (eng. Short Dark Triad, Jones i

Paulhus, 2011, prema Wertag, Vrselja i Tomić, 2021). Navedena skala sadrži 3 subskale- makijavelizam, narcizam i psihopatiju. Subskale za psihopatiju, narcizam i makijavelizam se sastoje od 9 čestica, što znači da je u upitniku ukupno 27 čestica. Slaganje s tvrdnjama iskazuje se na skali od 1 do 5, pri čemu 1 označava „uopće se ne slažem“, a 5 „u potpunosti se slažem“. Rezultat svake subskale dobije se računanjem prosječne vrijednosti rezultata na česticama unutar svake od subskala, pri čemu veći rezultat ukazuje na veću izraženost osobine. Autori upitnika navode sljedeće koeficijente pouzdanosti izražene Cronbach alptom: $\alpha = 0,78$ za makijavelizam, $\alpha = 0,77$ za narcizam te $\alpha = 0,80$ za psihopatiju (Jones i Paulhus, 2011).

Treći korišteni upitnik je Rosenbergova skala samopoštovanja (eng. Rosenberg Self-Esteem Scale, Rosenberg, 1965, prema Bezinović, 1988) koja mjeri globalno samopoštovanje, a sastoji se od 10 čestica od kojih je 5 formulirano pozitivno (na primjer: „Općenito govoreći, zadovoljan sam sobom“), a 5 negativno (na primjer: „Sve više dolazim do spoznaje da jako malo vrijedim“.) Slaganje s tvrdnjama iskazuje se na Likertovoj skali od 1 do 5 pri čemu 1 označava „uopće se ne slažem“, a 5 „u potpunosti se slažem“. Ukupan rezultat dobije se zbrajanjem procjena na svim česticama, pri čemu visok rezultat označava visoko samopoštovanje. Rosenbergova skala samopoštovanja ima dobre metrijske karakteristike i dobru unutrašnju konzistenciju (Cronbach alpha koeficijent iznosi $\alpha = 0,842$; Novković, 2003).

Izraženost religioznosti operacionalizirana je pitanjima preuzetim iz ESS-a (eng. ESS Round 9: European Social Survey Round 9 Data, 2018), a to su sljedeća: (1) „Bez obzira na to pripadate li ili ne određenoj religiji, što biste rekli koliko ste religiozni?“, a slaganje s navedenom tvrdnjom izražava se na skali od 0 do 10 pri čemu 0 označava „uopće nisam religiozan“, a 10 „vrlo sam religiozan.“; (2) „Ako izuzmete posebne događaje kao što su vjenčanja i sprovodi, koliko često u današnje vrijeme prisustvujete religijskim odredima?“, a slaganje s navedenom tvrdnjom izražavat će se na skali od 1 do 7 pri čemu 1 označava „svaki tjedan“, 4 označava „barem jednom mjesečno“, a 7 označava „nikada“ te (3) „Osim na religijskim obredima, koliko se često molite?“, tvrdnja na koju se odgovara na skali od 1 do 7 pri čemu 1 označava „svaki dan“, a 7 „nikada“. S obzirom da su varijable kojima je mjerena religioznost različitog raspona, ukupni rezultat za religioznost formiran je izračunavanjem faktorskih bodova iz analize glavnih komponenti ove tri varijable. Dobiveno jednofaktorsko rješenje objašnjava 80,99% ukupne varijance te su saturacije na sve tri varijable veće od 0,88. Rezultat na ukupnoj varijabli okrenut je tako da viši rezultat označava višu religioznost.

3.3. Postupak

Za potrebe istraživanja kreiran je *online* upitnik pomoću *Google Forms* obrasca. Poveznica za upitnik podijeljena je u studentskim grupama na *Facebooku* i *WhatsAppu* te poslana na grupne *e-mailove* studijskih godina. Pri otvaranju poveznice, sudionike se upoznaje s temom istraživanja, objašnjava im se kako je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te kako mogu u bilo kojem trenutku odustati. Isto tako, obavještava ih se da će se podaci analizirati grupno te da se odgovori neće moći povezati s pojedincem. Privolom za sudjelovanje u istraživanju smatra se pritisak na tipku „dalje“. Također, u uputi je navedena e-mail adresa autorice istraživanja kojoj se moguće javiti u slučaju nejasnoća i upita vezanih uz istraživanje. Nakon upute se ispunjavaju odgovori o sociodemografskim pitanjima, pitanje o iskustvu tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu te redom: Kratka skala mračne trijade, pitanja o religioznosti, Rosenbergova skala samopoštovanja te Kratka situacijska skala stava prema tjelesnom kažnjavanju. Ispunjavanje upitnika prosječno je trajalo 5 minuta, a podaci su se prikupljali od 14. travnja do 24. travnja 2022. godine.

4. Rezultati

Analiza podataka provedena je u statističkom programu SPSS 22.0 (IBM, 2013). Cilj analize podataka bio je testirati postavljene hipoteze pomoću deskriptivne analize podataka, složene analize varijance (ANOVA) i hijerarhijske regresijske analize.

Tablica 1. *Deskriptivni pokazatelji i parametri oblika distribucije za kvantitativne varijable*

	<i>N</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>C</i>	<i>skew</i>	<i>kurt</i>	<i>KS z</i>
Dob	292	18	30	21,990	2,102	22	0,461	0,506	0,158**
Iskustvo tjel. kažnjavanja	292	1	2	1,709	0,455	2	-0,924	-1,153	0,448**
Ukupan rezultat na SSS-TK	292	9	45	22,250	10,022	21,000	0,568	-0,647	0,117**
Religioznost	292	-1,42	1,77	0,009	1,002	0,026	0,127	-1,164	0,089**
Samopoštovanje	292	6	40	26,712	8,096	28,000	-0,552	-0,528	0,116**
Makijavelizam	292	11	42	24,466	6,180	24,000	0,237	-0,333	0,083**
Narcizam	292	10	40	21,873	5,771	21,500	0,485	0,192	0,083**
Psihopatija	292	9	32	16,411	4,938	15,000	0,916	0,445	0,130**

Napomena: ** $p < 0,01$; *skew*-zakrivljenost; *kurt*-spljoštenost; *KSz*- Kolmogorov Smirnovljev test normalnosti distribucije

U Tablici 1 vidljivi su deskriptivni pokazatelji korištenih varijabli. Vidljivo je da se ukupan rezultat na SSS-TK nalazi u gornjoj polovici teorijskog raspona. Isto tako, prema vrijednostima za iskustvo tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu vidljivo je da je većina sudionika

bila tjelesno kažnjavanja u djetinjstvu (70,9%). Prosječni rezultat za subskalu religioznost nalazi se u granicama prosjeka, dok se prosječni rezultat za samopoštovanje nalazi u gornjim granicama prosjeka. Nadalje, prosječne vrijednosti makijavelizma, narcizma i psihopatije nalaze se u donjoj polovici teorijskog raspona. Iz tablice su, također, vidljivi rezultati Kolmogorov-Smirnovljevog testa normalnosti distribucije koji je za sve varijable značajan, što znači da distribucije odstupaju od normaliteta. Zbog toga gledamo indekse zakrivljenosti i spljoštenosti koji su indeksi asimetričnosti distribucije. Kline (2016, str 76.) upozorava da bi vrijednosti indeksa zakrivljenosti distribucije trebale biti manje od 3, a indeksa spljoštenosti manje od 10 ako želimo provoditi daljnje analize. Iz Tablice 1 vidljivo je da su navedeni uvjeti zadovoljeni te je opravdano nastavljati s daljnjom analizom koja se odnosi na računanje Pearsonovih koeficijenta korelacija među korištenim varijablama, a čiji su rezultati prikazani u Tablici 2.

Tablica 2. *Pearsonovi koeficijenti korelacija među korištenim varijablama (N = 292)*

	1	2	3	4	5	6
2	0,159**	-				
3	-0,083	-0,063	-			
4	-0,040	0,231**	0,144*	-		
5	0,155**	0,259**	-0,142*	-0,118	-	
6	0,051	0,173**	0,350**	0,142*	0,213**	-
7	0,017	0,256**	-0,223**	-0,108	0,555**	0,301**

Napomena: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; 1- iskustvo tjelesnog kažnjavanja; 2-ukupan rezultat na SSS-TK; 3-samopoštovanje; 4-religioznost; 5-makijavelizam; 6-narcizam; 7-psihopatija

U Tablici 2 vidljive su interkorelacije među korištenim varijablama. Vidljivo je da postoji statistički značajna niska pozitivna korelacija između rezultata na SSS-TK (Kratka situacijska skala stava prema tjelesnom kažnjavanju) i (1) iskustva tjelesnog kažnjavanja, (2) religioznosti, (3) makijavelizma, (4) narcizma i (5) psihopatije. Možemo zaključiti da iskustvo tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu povećava i izraženost osobina kao što su religioznost, makijavelizam, narcizam i psihopatija. Od ovih varijabli, s rezultatima na SSS-TK najviše su povezani makijavelizam i psihopatija. Najviša korelacija dobivena je između varijabli psihopatije i makijavelizma (srednja visoka pozitivna korelacija), a vidljivo je da sve varijable mračne trijade međusobno značajno koreliraju. Značajna niska pozitivna povezanost dobivena je između narcizma i samopoštovanja, a niska negativna između samopoštovanja i psihopatije. Nakon ove

analize, slijedi hijerarhijska regresijska analiza čiji su rezultati prikazani u Tablici 3. Analize za varijable spol i dob nisu prikazane zasebno, već su u Tablici 3 radi preglednosti dodane bivarijantne povezanosti svih prediktora s kriterijem.

Tablica 3. Rezultati hijerarhijske regresijske analize i standardizirani koeficijenti (β) za predviđanje stava prema tjelesnom kažnjavanju ($N = 292$)

Varijabla	r_{pk}	vijf	Blok		
			1	2	3
Iskustvo tjelesnog kažnjavanja	0,159**	1,062	0,152**	0,151**	0,126*
dob	0,048	1,108	-0,056	-0,032	0,002
spol	-0,257**	1,149	-0,259**	-0,279**	-0,206**
religioznost	0,231**	1,064		0,270**	0,283**
samopoštovanje	-0,063	1,393		-0,096	-0,079
narcizam	0,173**	1,428			0,061
makijavelizam	0,259**	1,523			0,148*
psihopatija	0,256**	1,785			0,108
R			0,301**	0,405**	0,469**
R^2			0,091	0,164	0,220
ΔR^2			0,091**	0,069**	0,048**
R^2_{corr}			0,081	0,150	0,198

Napomena : * $p < 0,05$ ** $p < 0,01$; r_{pk} – bivarijantna korelacija prediktora i kriterija; vijf – faktor inflacije varijance; R – koeficijent multiple korelacije; R^2 – koeficijent determinacije; ΔR^2 – razlika u koeficijentu determinacije u odnosu na prethodni korak; R^2_{corr} – korigirani koeficijent determinacije

U Tablici 3. prikazani su rezultati hijerarhijske regresijske analize. Prvi blok nazvan sociodemografski podaci čine varijable spola, dobi i iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu. Spol je u ovom istraživanju kodiran na način da 2 označava ženski spol, a 1 označava muški spol. Iz Tablice 3. vidljivo je da su s kriterijem statistički značajno pozitivno povezani samo iskustvo tjelesnog kažnjavanja i spol pa su tako i iskustvo tjelesnog kažnjavanja djece i spol značajni prediktori podržavajućeg stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Također, vidljivo je da prvi blok objašnjava 8,1% varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece. U drugi se blok, koji je nazvan psihološke odrednice, uvode religioznost i samopoštovanje. Od njih dvoje samo je religioznost značajno pozitivno povezana s kriterijem te je ona i značajan prediktor stava o tjelesnom kažnjavanju djece na način da se povećanjem religioznosti povećavaju i podržavajući stavovi prema tjelesnom kažnjavanju djece. U drugom bloku je objašnjenost varijance kriterija porasla na 15%. U trećem i ujedno i posljednjem bloku, uvode se i osobine mračne trijade: narcizam, makijavelizam i psihopatija. Sve tri osobine značajno su pozitivno povezane s kriterijem, ali samo je makijavelizam značajan prediktor stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Dodavanjem navedenih prediktora u zadnji blok, zaključujemo da cijeli

model objašnjava 19,8% varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Slijedi analiza varijance čiji su rezultati prikazani u Tablicama 4 i 5.

Tablica 4. *Deskriptivni pokazatelji po grupama*

Tjelesno kažnjavanje u djetinjstvu	Varijable	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Da	Religioznost	207	-0,02	0,974
	Samopoštovanje	207	26,28	8,037
	Makijavelizam	207	25,08	6,158
	Narcizam	207	22,06	5,905
	Psihopatija	207	16,46	4,914
Ne	Religioznost	85	0,07	1,071
	Samopoštovanje	85	27,76	8,190
	Makijavelizam	85	22,98	6,010
	Narcizam	85	21,41	5,434
	Psihopatija	85	16,28	5,025

Tablica 5. *Rezultati analize varijance među varijablama s obzirom na iskustvo tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu*

Izvor varijabiliteta	<i>SS</i>	<i>df</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	η_p^2
Samopoštovanje	132,793	1	132,793	2,033	0,006
Religioznost	0,468	1	0,468	0,465	0,002
Makijavelizam	265,941	1	265,941	7,110**	0,022
Narcizam	25,540	1	25,540	0,766	0,003
Psihopatija	1,983	1	1,983	0,081	0,000

Napomena: ** $p < 0,01$; *SS*-suma kvadrata; *df*-stupnjevi slobode; *MS*-prosječni kvadrat, η_p^2 -veličina učinka

Prije nego što se proveo statistički postupak složene analize varijance, obratilo se pažnju na uvjete normalnosti distribucije i homogenosti varijanci. Pomoću Levenovog testa vidljivo je da je uvjet homogenosti varijanci zadovoljen jer su svi statistici bili statistički neznačajni ($p > 0,05$) što znači da ne postoji statistički značajna razlika između varijanci zavisne varijable iskustva tjelesnog kažnjavanja. Normalnost distribucije rezultata nije zadovoljena, što je vidljivo u Tablici 1. Unatoč tome, opravdano je provesti analizu varijance zbog homogenosti varijance i sličnosti uzorka. U Tablici 5. vidljivo je kako jedina statistički značajna razlika dobivena u ovom istraživanju je ona između sudionika koji su bili tjelesno kažnjavani u djetinjstvu i onih koji nisu na način da sudionici koji su bili kažnjavani imaju veće rezultate na subskali makijavelizma ($F(1,290) = 7,110, p < 001$). U Tablici 4 vidljive su razlike po grupama za navedene varijable.

5. Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece, kao i ispitati kombinirani doprinos navedenih varijabli u objašnjenju varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Osim toga, htjelo se ispitati razlike u razinama samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade s obzirom na to jesu li sudionici bili tjelesno kažnjavani u djetinjstvu.

Prvi postavljeni problem odnosio se na povezanost iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, religioznosti, samopoštovanja i mračne trijade sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece. Navedeni problem se ispitivao pomoću više istraživačkih hipoteza od kojih prva govori kako sudionici s izraženijom religioznosti imaju i pozitivnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece. Kako bi se utvrdili navedeni rezultati, izračunata je bivarijatna korelacija među varijablama. Rezultati našeg istraživanja pokazuju kako postoji statistički značajna niska pozitivna povezanost između religioznosti i stavova o tjelesnom kažnjavanju djece što znači da religiozniji pojedinci imaju i pozitivnije stavove o tjelesnom kažnjavanju djece. Navedena tema bila je provedena kroz mnoga istraživanja, a Ellison i Bradshaw (2009) u svojem pregledu istraživanja zaključuju kako je kod konzervativnih protestanata veća religioznost povezana s pozitivnim stavovima o tjelesnom kažnjavanju djece. Još jedno istraživanje koje je proveo Heinrich (2009) navodi značajnu nisku pozitivnu povezanost između religioznosti i pozitivnih stavova prema tjelesnom kažnjavanju. Iz navedenih podataka vidljivo je da smo potvrdili prvu istraživačku hipotezu, što je i u skladu s navedenom literaturom i prethodno provedenim istraživanjima. Navedeni se nalaz može objasniti time što religiozniji pojedinci smatraju da je važna odlika djece poslušnost zbog čega pribjegavaju tjelesnom kažnjavanju koje osigurava spomenutu poslušnost. Ludeke i suradnici (2013) navode kako socijalni i politički stavovi te religioznost visoko koreliraju što može objasniti značajnu povezanost osobne vjere i izraženosti religioznosti sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece koji spada u socijalnu domenu stavova. Istraživanje koje je provela Di (2020) navodi kako su žene koje su religiozne više tradicionalne od onih koje nisu religiozne. Navedeno možemo povezati s radom Medvidović (2022) koja navodi nisku pozitivnu povezanost ($r = 0,206$; $p < 0.01$) između tradicionalizma i podržavajućeg stava o tjelesnom kažnjavanju djece (odnosno, rezultata na SSS-TK). Clément i suradnici

(2020) upozoravaju na važnost nasilja doživljenog u djetinjstvu i prakticiranja religije za usvajanje pozitivnih stavova prema tjelesnom kažnjavanju te navode potrebu za educiranjem o navedenoj temi i rasvjetljavanjem činjenica. Pri interpretaciji navedenog nalaza važno je naglasiti da je osobna vjera različita za svakog čovjeka te se Bog i religija tumače na različite načine. Bilo bi dobro kada bi se o navedenoj temi govorilo u školama, kao i provodilo edukacije s roditeljima i osobama čiji poslovi uključuju rad s djecom.

Sljedeća istraživačka hipoteza govori kako sudionici koji imaju izraženije samopoštovanje imaju i negativnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece. Izračunata je bivarijatna korelacija kako bi se potvrdila navedena hipoteza, no nismo dobili statistički značajne povezanosti između navedenih varijabli te zaključujemo kako ova hipoteza nije potvrđena te ju odbacujemo. To znači da ne možemo zaključivati o stavu o tjelesnom kažnjavanju djece na temelju samopoštovanja. Naš konstrukt samopoštovanja definiran je kao osobina koja može biti više ili manje izražena. Sam temelj problema ovako definiranog konstrukta samopoštovanja možemo naći u promatranjima Webstera i suradnika (2007) koji odbacuju samopoštovanje kao visoko ili nisko izraženu osobinu te ju radije promatraju kroz stabilnost. Autori navode da se točniji podaci dobivaju o samom konstrukt samopoštovanja kada gledamo je li ono stabilno ili nestabilno za razliku od njegove visoke ili niske izraženosti. Ipak, neka istraživanja dovode u vezu samopoštovanje i nasilje kao ono od Johe (2016) koje navodi nisku negativnu povezanost između ta dva konstrukta. Diamantopoulou i suradnici (2008) navode kako su nisko samopoštovanje, kao i prenaplašeno samopoštovanje, značajno povezani s agresivnim ponašanjem što znači da bi odnos mogao biti nelinearan.

Treća istraživačka hipoteza govori da sudionici koji imaju izraženiju mračnu trijadu (makijavelizam, narcizam i psihopatiju) imaju i pozitivnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju. Kako bi se potvrdila navedena hipoteza, izračunate su bivarijatne korelacije. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da su sve tri osobine mračne trijade statistički značajno nisko pozitivno povezane sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece. Navedeni rezultati potvrđuju našu treću istraživačku hipotezu. Pojavu neprilagođenog ponašanja i nepoželjnih osobina poput ovih djelomično možemo objasniti time što kada roditelj na djetetovu potrebu za pažnjom, utjehom i brigom reagira tjelesnim kažnjavanjem, dijete se osjeća odbačeno i gubi sigurnu privrženost s roditeljem (Grogan-Kaylor i sur, 2008). Značajna pozitivna povezanost između makijavelizma i stava o tjelesnom kažnjavanju djece može se objasniti time što osobe s izraženim makijavelizmom imaju želju za kontrolom drugih ljudi. S obzirom na to, možemo očekivati da će roditelj s povišenim makijavelizmom korištenjem unutarnjeg opravdanja da cilj

opravdava sredstvo češće koristiti tjelesno kažnjavanje kao metodu za dobivanje poslušnosti djece. Kao i u našem istraživanju, Chung i suradnici (2022) su dobili pozitivnu povezanost između makijavelizma i podržavajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju djece. Što se tiče narcizma, značajna pozitivna povezanost sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece može se objasniti željom osoba za dominantnosti i superiornosti (Morf i Rhodenwalt, 2001; prema Guteša i Gojković, 2018). Osim toga, narcizam je povezan s niskom empatijom (Blinkhorn i sur., 2016), što može objasniti njihove podržavajuće stavove o tjelesnom kažnjavanju djece jer im je teško empatizirati s djecom koje su žrtve nasilja i promisliti o tome kako se oni osjećaju i doći do spoznaja da tjelesno kažnjavanje ima negativnih posljedica. Rezultate slične onima iz ovog istraživanja možemo pronaći u literaturi. Blinkhorn i suradnici (2016) navode postojanje značajne niske pozitivne povezanosti između narcizma i prihvaćajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju. Isto tako, istraživanje koje su proveli Kjærviik i Bushman (2021) navodi da je narcizam povezan sa svim vrstama agresije. Kada govorimo o psihopatiji, važno je napomenuti da se upitnikom mračne trijade korištenim u ovom istraživanju ispitala sekundarna psihopatija koju vezujemo uz impulzivnost i emocionalnost (Jain i sur., 2022). Upravo navedenoj impulzivnosti možemo pripisati pozitivnu povezanost između psihopatije i podržavajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju djece dobivenoj u našem istraživanju. Navedeno znači da osobe s izraženijom psihopatijom češće imaju podržavajuće stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece. Rezultate slične onima dobivenim u našem istraživanju dobili su Chung i suradnici (2022) koji navode pozitivnu povezanost između psihopatije i podržavajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju djece.

Četvrta istraživačka hipoteza glasila je da će sudionici koji su bili tjelesno kažnjavani u djetinjstvu, češće imati i pozitivnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece. Kako bi se utvrdili navedeni rezultati, izračunata je bivarijatna korelacija. Rezultati ukazuju na statistički značajnu nisku pozitivnu povezanost između navedene varijable što znači da sudionici koji su bili tjelesno kažnjavani u djetinjstvu će češće imati i podržavajuće stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece. Potvrdu navedenih nalaza možemo pronaći u brojim provedenim istraživanjima koja navode da sudionici koji su iskusili tjelesno kažnjavanje kao djeca imaju i podržavajuće stavove prema tjelesnom kažnjavanju kao obliku discipliniranja (Ateah i Parkin, 2002; Gagne i sur., 2007; Muller i sur, 1995; Rodriguez i Sutherland, 1999; prema Walker i sur., 2018). Također, Jurić (2008) dobiva statistički značajnu pozitivnu povezanost između doživljenog tjelesnog kažnjavanja i stavova o opravdanosti tjelesnog kažnjavanja. Objašnjenje za navedenu povezanost možemo pronaći u međugeneracijskom prijenosu nasilja i stavova.

Obitelj je primarna okolina u kojoj učimo o svijetu i sebi te ima najveći utjecaj na formiranje i zadržavanje naših stavova. Ono što naučimo pomoću odnosa koje vidimo i doživljavamo u našoj obitelji, postaje nam norma koju kasnije pokušavamo ispuniti tijekom života. Ako ne znamo za drugi način discipliniranja djece osim tjelesnog kažnjavanja, mislit ćemo da je uobičajeno navedeno koristiti te ćemo ga zato i opravdavati. Grogan-Kaylor i suradnici (2018) navode tjelesno kažnjavanje kao dio obiteljskog nasilnog kontinuuma, što može objasniti kako se nasilje i stavovi o nasilju prenose s roditelja na djecu. Heinrich (2009) navodi postojanje statistički značajne pozitivne korelacije između stava o tjelesnom kažnjavanju djece i prethodne izloženosti tjelesnom kažnjavanju u djetinjstvu. Isto tako, Jackson i suradnici (1999) navode podatke kako roditelji koji koriste tjelesno kažnjavanje djece imaju ujedno i pozitivnije stavove prema tjelesnom kažnjavanju, što nam je korisna informacija kada se prisjetimo da naša obitelj, a pogotovo roditelji, imaju veliku ulogu i utjecaj na formiranje i zadržavanje naših stavova.

Sljedeći problem kojim smo se bavili u istraživanju bio je usmjeren na ispitivanje kombiniranog doprinosa varijabli mračne trijade povrh iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, sociodemografskih podataka, samopoštovanja i religioznosti u objašnjenju varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Statistički značajna povezanost sa stavom o tjelesnom kažnjavanju utvrđena je samo s varijablama spola, iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, religioznošću i osobinama mračne trijade. Dakle, dob i samopoštovanje nisu statistički značajno povezani sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece što znači da oni ne mogu biti niti prediktori navedenog stava. Provedena je hijerarhijska analizi u tri koraka od kojih se prvi sastoji od sociodemografskih varijabli, drugi od psiholoških odrednica, a treći od osobina mračne trijade. Sveukupno gledajući, prvi blok prediktora koji se sastoji od iskustva tjelesnog kažnjavanja, dobi i spola objašnjava 9,1% varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Drugi blok prediktora koji se sastoji od religioznosti i samopoštovanja još dodatno objašnjava 6,9% varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Treći blok prediktora koji se odnosi na narcizam, makijavelizam i psihopatiju još dodatno objašnjava 4,8% varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Gledajući sve blokove prediktora zajedno, njima je ukupno objašnjeno 19,8% varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Utvrđeno je da je iskustvo tjelesnog kažnjavanja dosljedan prediktor stava o tjelesnom kažnjavanju u svakom koraku. Navedeno možemo objasniti time što općenito iskustva koja doživljavamo u životu utječu na naše stavove, pa tako i sama izloženost nasilju utječe na naše stavove o nasilju. U literaturi pronalazimo podatke bliske ovima – što su sudionici izvještavali o češćem tjelesnom kažnjavanju u djetinjstvu, imali su i više podržavajuće stavove o tjelesnom kažnjavanju djece (Gagne i sur.,

2007). Također, Clément i suradnici (2020) navode religioznost kao značajan prediktor stava prema tjelesnom kažnjavanju djece. Što se tiče spola, rezultati pokazuju da muškarci češće imaju podržavajuće stavove prema tjelesnom kažnjavanju djece. Navedeno navodi i Medvidović (2022) koja je dobila podatke kako muškarci imaju više podržavajuće stavove o tjelesnom kažnjavanju djece od žena. Spol je također konzistentan prediktor stava o tjelesnom kažnjavanju djece u svakom bloku hijerarhijske analize, što je u skladu s istraživanjima provedenim u Hrvatskoj i svijetu. Što se tiče religioznosti, i ona je statistički značajan prediktor stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Navedeni rezultat konzistentan je s prijašnje provedenim istraživanjima. Primjerice, Ellison i Bradshaw navode varijablu „vjerovanje u pakao“ kao statistički značajan prediktor stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Također, Grogan-Kaylor i Otis (2007) navode religiju kao statistički značajan prediktor stavova o tjelesnom kažnjavanju djece. Wolf i Kepple (2019) navode prakticiranje religije kao statistički značajan prediktor podržavajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju djece, dok Beller i suradnici (2021) kao statistički značajne prediktore navode religijski fundamentalizam i vjerovanje u raj. Osim toga, makijavelizam je najviše povezan sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece, za razliku od druge dvije osobine mračne trijade (narcizam i psihopatija) te je u trećem bloku on jedini statistički značajan prediktor stava o tjelesnom kažnjavanju djece i to na razini značajnosti $p < 0,05$, što je u skladu s relevantnom literaturom. Navedene rezultate su na malezijskom uzorku dobili su i Chung i suradnici (2022) koji navode makijavelizam kao statistički značajan prediktor podržavajućih stavova o tjelesnom kažnjavanju djece. U našem istraživanju psihopatija i narcizam nisu statistički značajni prediktori stava o tjelesnom kažnjavanju djece. Chung i suradnici (2022) također su dobili podatke kako je psihopatija pozitivno povezana sa stavovima o tjelesnom kažnjavanju djece, ali nije značajan prediktor. Vezano uz narcizam, Lau i Marsee (2013) dobili su podatke kako je narcizam prediktor agresije, što možemo povezati sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece. Yendell i suradnici (2022) u svojem su istraživanju dobili podatke kako je 20% varijance sklonosti nasilju objašnjeno stilom odgoja i osobinama mračne trijade.

Još jedan problem kojim smo se bavili bio je ispitivanje razlika u varijablama samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade s obzirom na to jesu li sudionici bili tjelesno kažnjavani u djetinjstvu ili ne. Navedeni problem ispitan je pomoću hipoteze koja govori da će sudionici koji su bili tjelesno kažnjavani u djetinjstvu imati i manje samopoštovanje te izraženiju religioznost i mračnu trijadu. Za samopoštovanje nismo dobili statističke značajne razlike u odnosu na tjelesnu kažnjavanost u djetinjstvu. Navedeno se ponovno može objasniti

samom definicijom konstrukta samopoštovanja kojeg se u ovom istraživanju promatralo kao visoko ili nisko izraženu osobinu te bi bilo bolje ispitivati stabilnost samopoštovanja s obzirom na tjelesnu kažnjavanost u djetinjstvu. Tako su, na primjer, Webster i suradnici (2007) dobili podatke kako nestabilno samopoštovanje (neovisno o tome je li visoko ili nisko) statistički značajno korelira s agresivnim ponašanjem. Iako, Kowalski i Limber (2013) dobili su podatke kako djeca koja su žrtve nasilja imaju prosječno niže samopoštovanje. Za sljedeći konstrukt, religioznost, također nismo dobili statistički značajne razlike u odnosu na tjelesnu kažnjavanost u djetinjstvu. Istraživanja koja dosljedno pokazuju povezanost (pa tako i moguće razlike) između tjelesnog kažnjavanja i religioznosti najviše su bila provedena na vrlo konzervativnim religijskim skupinama poput konzervativnih protestanata (Grogan-Kaylor i Otis, 2007; Murray-Swank i suradnici, 2006; Wolf i Kepple, 2019). Naš uzorak sastoji se od Hrvata koji su u najvećoj mjeri katolici te možda imaju drugačije tradicije i religijske vrijednosti nego, na primjer, konzervativni protestanti te je možda to razlog zašto nije dobivena statistički značajna razlika u religioznosti s obzirom na tjelesnu kažnjavanost u djetinjstvu. Isto tako, naš uzorak se sastoji od studenata koji se možda razlikuju po religioznosti od ostatka populacije. Vjerojatno je da na stav o religioznosti utječu mnogi drugi faktori poput roditeljske religioznosti, područja stanovanja, stupnja obrazovanja i slično. Osim toga, gledale su se statistički značajne razlike u odnosu na tjelesnu kažnjavanost u djetinjstvu i pojavnost mračne trijade koja se odnosi na osobine ličnosti narcizma, makijavelizma i psihopatije. Za narcizam nije dobivena statistički značajna razlika u odnosu na tjelesnu kažnjavanost u djetinjstvu. Objašnjenje možemo pronaći u samoj etiologiji narcizma oko koje se znanstvenici ni danas ne mogu složiti. Brummelman i suradnici (2015) navode dvije teorije nastanka narcizma od kojih se jedna odnosi na teoriju socijalnog učenja koja govori da je uzrok narcizma roditeljsko precjenjivanje djeteta, a druga se odnosi na psihoanalitičku teoriju koja uzrok narcizma pripisuje manjku roditeljske topline. Spomenuti autori u svojem su provedenom istraživanju dobili rezultate koji podržavaju teoriju socijalnog učenja, a odbacuju psihoanalitičku teoriju. Navedeni rezultati govore kako djeca razvijaju narcizam internalizirajući roditeljske precijenjene stavove o njima samima. Iako neka istraživanja govore o pozitivnoj povezanosti između narcizma i tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, o razlikama između izraženosti narcizma na temelju iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu ne možemo zaključivati (Deng i sur., 2020, Blinkhorn i sur., 2016). Što se tiče makijavelizma, dobivena je statistički značajna razlika u izraženosti te osobine s obzirom na tjelesnu kažnjavanost u djetinjstvu što znači da su pojedinci s visoko izraženim makijavelizmom češće bili tjelesno kažnjavani u djetinjstvu od pojedinaca s nisko izraženim makijavelizmom. Láng i Lénárd (2015) dobili su rezultate slične našima te navode da je

makijavelizam više izražen kod osoba koje su bile češće tjelesno kažnjavane i zanemarivane u djetinjstvu. Objašnjenje navedenog nalaza možemo potražiti u činjenici da osobe s visoko izraženim makijavelizmom smatraju da se drugim osobama ne može vjerovati (Andreou, 2004; prema Berger i sur., 2015). Navedeni stav im se mogao razviti kada su ih roditelji tjelesno kažnjavali u djetinjstvu i izazivali im niz neugodnih emocija zbog čega su im počeli sve manje vjerovati i sumnjati u njihove namjere. Osim toga, Jones i Paulhus (2009) govore o ciničnom pogledu na svijet koji se javlja kod osoba s visoko izraženim makijavelizmom, a uzrok navedenom također može biti tjelesno kažnjavanje od strane roditelja koji im od djetinjstva pokazuju „ružnu“ stranu svijeta i društva. Što se tiče psihopatije, ne postoje statistički značajne razlike u izraženosti te osobine s obzirom na tjelesno kažnjavanje u djetinjstvu. Objašnjenje navedenog nalaza možemo pronaći u samim temeljima psihopatije. Neke teorije navode kako dijete ima veću vjerojatnost za psihopatologijom ako je izloženo prenatalnom stresu (Glover, 2011). Istraživanja provedena na životinjama pokazuju da ako se trudnoj majci ubrizga hormon stresa kortikosteroid, dolazi do mijenjanja strukture mozga, veličine hipokampusa i mijenjanja veličine corpus callosuma odgovornog za prenošenje informacija između lijeve i desne moždane hemisfere (Afadlal i sur., 2010; Glover, 2011). Moguće objašnjenje zašto ne postoji razlika u izraženosti psihopatije u odnosu na iskustvo tjelesnog kažnjavanja je ta što su psihopatološke osobine vidljive već u ranom djetinjstvu, čemu uzrok može biti prenatalni stres pa možemo reći da je dijete predodređeno za razvoj psihopatoloških osobina i prije nego što se rodi.

Kao i svako provedeno istraživanje, i ovo ima svoje nedostatke. Kao prvi nedostatak smatra se neprobabilistički, prigodni uzorak studenata zbog kojeg se rezultati ne mogu generalizirati na širu populaciju. Milas (2005) govori kako zbog korištenja neprobabilističkih uzoraka dolazi do pristranosti uzorkovanja, pri čemu nemaju svi članovi populacije jednaku vjerojatnost izbora u uzorak. Studenti koji su sudjelovali u istraživanju bili su iz raznih gradova Hrvatske, no nismo ih o tome u anketi pitali pa nemamo te informacije. Također, većina uzorka sastoji se od studenata društvenih znanosti (60,3%) te nemamo jednaku zastupljenost područja studiranja što bi nam omogućilo precizniji uvid u stvarno stanje stvari vezano uz tjelesno kažnjavanje među studentima u Hrvatskoj. Većina se uzorka sastoji od ženskih sudionika (86,5%), što se objašnjava činjenicom da su žene češće dobrovoljke od muškaraca. Općenito u ovom istraživanju postoji problem što se većina uzorka sastoji od dobrovoljaca koji se razlikuju od ostatka populacije u kojoj se nalaze. Primjerice, Milas (2005) navodi da dobrovoljci mogu zbog više inteligencije i višeg stupnja obrazovanja shvatiti o kojoj je istraživačkoj hipotezi riječ i

onda zbog potrebe za odobravanjem sudjelovati u istraživanju na način koji povećava vjerojatnost potvrđivanja hipoteze. Što se tiče dobi, raspon je dosta sužen na onaj od 18 do 30 godina što je u skladu sa studentskom populacijom za koju je istraživanje namijenjeno, ali onemogućuje proširivanje rezultata istraživanja na širu populaciju.

Osim toga, u provedenom je istraživanju moglo doći do sustavnih iskrivljavanja odgovora zbog osjetljivih pitanja vezanih uz stavove i iskustvo tjelesnog kažnjavanja te zbog društvene poželjnosti koja se mogla javiti kod pitanja o samopoštovanju i mračnoj trijadi. Ljudi se uglavnom sustežu pružiti informacije o sebi koje ih ocrtavaju u negativnom svjetlu te su određena područja podložna pristranim procjenama koje redovito umanjuju njihovu stvarnu učestalost u populaciji (Milas, 2005). Što se tiče SSS-TK, ona je izrađena na način da se kontroliraju društveno poželjni odgovori i potakne sudionike na iskreno odgovaranje. Također, u uputi našeg istraživanja naglašena je anonimnost same ankete što je dodatno moglo potaknuti sudionike na iskreno odgovaranje. Također, zbog toga što je istraživanje provedeno online, nisu postojali standardizirani uvjeti te je na sudionike različito mogao utjecati stres, umor, vremenske prilike i slično. Specifično, cikličke promjene poput doba dana mogle su utjecati na vanjsku valjanost jer nisu svi sudionici sudjelovali u istraživanju u isto vrijeme. Što se tiče samog instrumenta SSS-TK, u ovom je istraživanju korištenja vinjeta mama-sin, a uvidom u rad od Medvidović (2022) vidljivo je da je situacija u kojoj majka tjelesno kažnjava sina najopravdanija. Međutim, treba spomenuti kulturološki moment vezan uz skalu jer se radi o šesnaestogodišnjem dječaku te se postavlja pitanja bi li došlo do promjene predmeta mjerenja u kontekstu stava prema tjelesnom kažnjavanju ako bi se radilo o djetetu mlađe dobi. Istraživanje je provedeno pomoću *online* ankete, a njene prednosti uključuju brzinu ispunjavanja i slanja sudionicima, besplatna je, ekonomičnija je, omogućena je visoka razina privatnosti i anonimnosti, a studenti su već upoznati s njenim ispunjavanjem (Milas, 2005). Nedostaci online ankete uključuju upitnu reprezentativnost uzorka, upitnu vjerodostojnost sudionika te nedostatak kontrole nad sudionicima (Van Selm i Jankowski, 2006). K tome, šalju li se ankete e-mailom lako je moguće da ih se percipira kao *junk mail* te ignorira (Evans i Mathur, 2005). Nacrt ovog istraživanja bio je korelacijski, a za njega je karakteristično da istraživač nije u mogućnosti kontrolirati uvjete mjerenja, niti manipulirati nezavisnom varijablom. Stoga isti ne omogućuje jasnu izolaciju varijabli koje se smatraju uzrokom te ne dopušta uzročno-posljedične zaključke, koji su u eksperimentu mogući, nego se javljaju problemi smjera povezanosti i problem treće varijable (Milas, 2005).

Iako ovo istraživanje ima nekih nedostataka, i dalje se bavi važnom društvenom temom i pruža nam uvid u razloge njenim bavljenjem. Najveći razlog za zabrinutost odnosi se na činjenicu da se prevalencija tjelesnog kažnjavanja djece procjenjuje na 71% na svjetskoj razini (Ember i Ember, 2005; prema Hess i sur., 2012). U našem istraživanju dobivena je ista procjena (70,9%). Zbog navedenih rezultata važno je baviti se temom tjelesnog kažnjavanja te upozoravati roditelje i društvo općenito o navedenoj temi. Također, važno je provoditi edukacije sa zaposlenicima koji rade s obiteljima i djecom te im omogućiti besplatne izvore informacija. Mogle bi se organizirati radionice za roditelje na kojima bi ih se učilo o pravilnom izražavanju emocija te kako disciplinirati dijete bez da mu smanjimo psihološku dobrobit. Djecu se treba učiti o njihovim pravima i poticati ih da podijele sa stručnom osobom u vrtiću ili školi ukoliko su žrtve nasilja. Osim toga, važno je govoriti o štetnim posljedicama koje nasilje može imati za djecu poput mentalnih poremećaja, problema sa samopoštovanjem, ovisnošću, delinkvencijom i agresijom u budućnosti. Prevalencija nasilja nad djecom u Hrvatskoj trebala bi se sustavno pratiti kako bismo imali informacije o tome mijenja li se stav i ponašanje društva s vremenom te imaju li eventualne edukacije ikakav utjecaj. Također, trebalo bi se upozoravati javnost da je tjelesno kažnjavanje u Hrvatskoj zakonom zabranjeno te se treba odbaciti uvjerenje kako je tjelesno kažnjavanje izbor svakog roditelja koji se treba poštivati. S obzirom na dobiven nalaz da su religiozniji ljudi češće skloni opravdavati tjelesno kažnjavanje, trebalo bi se organizirati edukacije za svećenike i osobe koje rade za crkvene institucije i upoznati ih s posljedicama tjelesnog kažnjavanja. Općenito, našem društvu nedostaje više informacija i edukacija o tome kako pomoći psihičkoj dobrobiti djeteta tijekom odgoja. Trebamo se zalagati da djeca odrastaju u društvu i obitelji bez nasilja.

Za buduća istraživanja preporučuje se koristiti probabilistički uzorak kako bi rezultati bili bolji odraz realne situacije. Osim toga, preporučuje se da taj uzorak bude veći, s jednakom zastupljenošću oba spola te područja studiranja. Ako bi se rezultati istraživanja htjeli poopćiti na cijelu populaciju studenata u Hrvatskoj, trebalo bi obuhvatiti sve gradove u Hrvatskoj u kojima ima fakulteta te izračunati omjer studenata u svakom gradu te ih tako i uzorkovati. Isto tako, istraživanje bi se moglo proširiti na, primjerice, populaciju odraslih osoba u Hrvatskoj, a ne samo studenata. Također, bilo bi zanimljivo vidjeti povezanost između stavova roditelja i njihove djece o stavovima prema tjelesnom kažnjavanju djece i dobiti podatke o međugeneracijskom prijenosu nasilja. Osim toga, u sljedećim bi istraživanjima bilo zanimljivo provjeriti je li narcizam više povezan s proaktivnom ili reaktivnom agresijom.

6. Zaključak

U ovom se istraživanju predviđao stav o tjelesnom kažnjavanju djece na temelju iskustva tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu, samopoštovanja, religioznosti i mračne trijade (narcizam, makijavelizam i psihopatija). Osim toga, ispitala se povezanost između navedenih konstrukata te razlika u religioznosti, samopoštovanju i osobinama mračne trijade s obzirom na izloženost tjelesnom kažnjavanju u djetinjstvu. Dobiveni podaci ukazuju na sljedeće povezanosti sa stavom o tjelesnom kažnjavanju djece: (1) statistički značajna povezanost s iskustvom tjelesnog kažnjavanja u djetinjstvu ($r = 0,159, p < 0,01$), (2) statistički značajna povezanost s religioznosti ($r = 0,231, p < 0,01$), (3) statistički značajna povezanost s narcizmom ($r = 0,173, p < 0,01$), (4) statistički značajna povezanost s makijavelizmom ($r = 0,259, p < 0,01$) i (5) statistički značajna povezanost sa psihopatijom ($r = 0,256, p < 0,01$). Osim toga, statistički značajna razlika s obzirom na tjelesnu kažnjavanost u djetinjstvu dobivena je samo za makijavelizam ($F(1,290) = 7,110, p < 0,01$). Nadalje, hijerarhijskom regresijskom analizom provedenom u tri koraka ukupno je objašnjeno 19,8% varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece, pri čemu je prvi blok (spol, dob i iskustvo tjelesnog kažnjavanja) objasnio 8,1% varijance, drugi blok (samopoštovanje i religioznost) je dodatno objasnio 6,9% varijance prediktora, a u trećem koraku su dodane osobine mračne trijade: narcizam, makijavelizam i psihopatija koje su još dodatno objasnile 4,8% varijance stava o tjelesnom kažnjavanju djece.

Unatoč saznanju o brojnim negativnim posljedicama koje tjelesno kažnjavanje ima na dijete i njegov razvoj, zabrinjavajuće je da je navedena metoda discipliniranja djece i dalje često primjenjivana u Hrvatskoj i svijetu. Važno je poticati razgovor i edukaciju o navedenoj temi kako bi se upozorilo javnost na važnost ove teme i postupno iskorjenjivalo navedenu metodu discipliniranja djece.

7. Literatura

- Afifi, T. O., Mota, N. i Sareen, J. (2013). Harsh physical punishment in childhood and adult physical health. *Pediatrics*, 132(2), 333-340. <https://doi.org/10.1542/peds.2012-4021>
- Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M. i Sušac, N. (2012). Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(3), 367-412.
- Amad, S., Gray, N. S. i Snowden, R. J. (2021). Self-esteem, narcissism, and aggression: different types of self-esteem predict different types of aggression. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(23-24). <https://doi.org/10.1177/0886260520905540>
- Andelković, V. (2008). Anksioznost i samopoštovanje u kontekstu uzrasta, pola i profesionalnog usmerenja. *Godišnjak za psihologiju*, 5(6-7), 111-130.
- Baraban, D. i Buljubašić, M. (2014). Medical students' convenience sample beliefs and knowledge of corporal punishment in children. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 60(32), 95-108.
- Barlett, C. P. (2016). Exploring the correlations between emerging adulthood, Dark Triad traits, and aggressive behavior. *Personality and Individual Differences*, 101, 293-298. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.05.061>
- Baughman, H. M., Dearing, S., Giammarco, E. i Vernon, P. A. (2012). Relationships between bullying behaviours and the Dark Triad: A study with adults. *Personality and Individual Differences*, 52(5), 571-575. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.11.020>
- Beller, J., Kröger, C. i Kliem, S. (2021). Slapping them into heaven? Individual and social religiosity, religious fundamentalism, and belief in heaven and hell as predictors of support for corporal punishment. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(15-16). <https://doi.org/10.1177/0886260519842857>
- Berger, C., Batanova, M. i Cance, J. D. (2015). Aggressive and prosocial? Examining latent profiles of behavior, social status, machiavellianism, and empathy. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(12), 2230-2244. <https://doi.org/10.1007/s10964-015-0298-9>
- Bezinović, P. (1988). *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Bilić, V. i Bilić P. (2013). Učestalost i povezanost različitih oblika roditeljskog kažnjavanja s osjećajima i reakcijama djece. *Nova prisutnost*, 11(2), 215-235.
- Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Blinkhorn, V., Lyons, M. i Almond, L. (2016). Drop the bad attitude! Narcissism predicts acceptance of violent behaviour. *Personality and Individual Differences*, 98, 157-161. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.025>
- Boduszek, D., Debowska, A., Willmott, D., Jones, A. D., DeLisi, M. i Kirkman, G. (2019). Is female psychopathy linked with child abuse? An empirical investigation using a person-centered approach. *Journal of Child Sexual Abuse*, 28(6), 708-725. <https://doi.org/10.1080/10538712.2019.1592272>

- Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S. A., Orobio de Castro, B., Overbeek, G. i Bushman, B. J. (2015). Origins of narcissism in children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(12), 3659-3662. <https://doi.org/10.1073/pnas.1420870112>
- Buljan Flander, G. i Ćosić, I. (2003). Prepoznavanje i simptomatologija zlostavljanja i zanemarivanja djece. *Medix: specijalizirani medicinski dvomjesečnik*, 9(51), 122-124.
- Bushman, B. J., Ridge, R. D., Das, E., Key, C. W. i Busath, G. L. (2007). When God sanctions killing: Effect of scriptural violence on aggression. *Psychological Science*, 18(3), 204-207. <https://doi.org/10.1111%2Fj.1467-9280.2007.01873.x>
- Bushman, B. J. i Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(1), 219.
- Chung, K. L., Tay, C. E., Gan, A. Z. Q. i Tan, C. S. N. (2022). Attitudes toward corporal punishment of children: The role of past experience, Dark Tetrad traits, and anger rumination. *Journal of Individual Differences*, 43(2), 105–113. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000364>
- Clément, M. É., Dufour, S., Gagne, M. H. i Gilbert, S. (2020). Prediction of health, education, and psychosocial professionals' attitudes in favor of parental use of corporal punishment. *Child Abuse & Neglect*, 109. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104766>
- Delale, E. A. i Pećnik, N. (2010). Učestalost i međudnosi korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi. *Ljetopis socijalnog rada*, 17(1), 49-69.
- Deng, J., Wang, M. C., Shou, Y., Lai, H., Zeng, H. i Gao, Y. (2020). Parenting behaviors and child psychopathy: A regression mixture analysis. *Current Psychology*, 41 (1-12), 3585-3596. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00810-4>
- Diamantopoulou, S., Rydell, A. M. i Henricsson, L. (2008). Can both low and high self-esteem be related to aggression in children? *Social Development*, 17(3), 682-698. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00444.x>
- Di, D. (2020). Are Religious Women More Traditionalist? A Cross-National Examination of Gender and Religion. *Journal for the scientific study of religion*, 59(4), 606-628.
- DuMont, K. A., Widom, C. S. i Czaja, S. J. (2007). Predictors of resilience in abused and neglected children grown-up: The role of individual and neighborhood characteristics. *Child abuse & neglect*, 31(3), 255-274. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2005.11.015>
- Durivage, N., Keyes, K., Leray, E., Pez, O., Bitfoi, A., Koç, C., ... i Kovess-Masfety, V. (2015). Parental use of corporal punishment in Europe: Intersection between public health and policy. *PloS one*, 10(2). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0118059>
- Ellison, C. G. i Bradshaw, M. (2009). Religious beliefs, sociopolitical ideology, and attitudes toward corporal punishment. *Journal of Family Issues*, 30(3), 320-340. <https://doi.org/10.1177/0192513X08326331>
- Evans, J. R. i Mathur, A. (2005). The value of online surveys. *Internet research*, 15(2), 195-219.

- Fréchette, S. i Romano, E. (2015). Change in corporal punishment over time in a representative sample of Canadian parents. *Journal of Family Psychology*, 29(4), 507. <https://doi.apa.org/doi/10.1037/fam0000104>
- Gagné, M. H., Tourigny, M., Joly, J. i Pouliot-Lapointe, J. (2007). Predictors of adult attitudes toward corporal punishment of children. *Journal of interpersonal violence*, 22(10), 1285-1304. <https://doi.org/10.1177/0886260507304550>
- Gao, Y., Huang, Y. i Li, X. (2021). Selfish parents, parenting practices, and psychopathic traits in children. *Behavioral sciences & the law*, 39(5), 624-640. <https://doi.org/10.1002/bsl.2541>
- Gershoff, E.T. i Durrant, J.E. (2019). *Ending the Physical Punishment of Children: a Guide for Clinicians and Practitioners*. Washington, DC: American Psychological Association Press.
- Gershoff, E. T. (2002). Corporal Punishment by Parents and Associated Child Behaviors and Experiences: a meta-analytic and theoretical review. *Psychological Bulletin*, 128(4), 539-579. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.4.539>
- Glover, V. (2011). Annual research review: prenatal stress and the origins of psychopathology: an evolutionary perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(4), 356-367. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2011.02371.x>
- Gonzalez, M., Durrant, J. E., Chabot, M., Trocme, N. i Brown, J. (2008). What predicts injury from physical punishment?: A test of the typologies of violence hypothesis. *Child Abuse & Neglect*, 32(8), 752-765. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.12.005>
- Grogan-Kaylor, A., Ma, J. i Graham-Bermann, S. A. (2018). The case against physical punishment. *Current opinion in psychology*, 19, 22-27. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.022>
- Grogan-Kaylor, A. i Otis, M. D. (2007). The predictors of parental use of corporal punishment. *Family Relations*, 56(1), 80-91. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.022>
- Guteša, A. i Gojković, V. (2018). Mračna trijada, agresivnost i ljubomora. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 36(3), 7-25.
- Heinrich, H. A. (2009). *The relationship of religion to beliefs about physical punishment and physical abuse*. Neobjavljena doktorska disertacija. Santa Barbara: Fielding Graduate University.
- Hess, C. A., Gray, J. M. i Nunez, N. L. (2012). The Effect of Social Dominance Orientation on Perceptions of Corporal Punishment. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(13), 2728-2739. <https://doi.org/10.1177/0886260512436392>
- Holden, G. W., Brown, A. S., Baldwin, A. S. i Caderao, K. C. (2014). Research findings can change attitudes about corporal punishment. *Child abuse & neglect*, 38(5), 902-908. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.10.013>
- Jackson, S., Thompson, R. A., Christiansen, E. H., Colman, R. A., Wyatt, J., Buckendahl, C. W., Wilcox, B. L. i Peterson, R. (1999). Predicting abuse-prone parental attitudes and discipline practices in a nationally representative sample. *Child Abuse & Neglect*, 23(1), 15-29. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(98\)00108-2](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(98)00108-2)

- Jain, N., Kowalski, C. M., Johnson, L. K. i Saklofske, D. H. (2022). Dark thoughts, dark deeds: An exploration of the relationship between the Dark Tetrad and aggression. *Current Psychology*, 1-16. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-02993-4>
- Joha, M. (2016). *Samopoštovanje, nasilje "licem u lice", nasilje preko interneta i traženje pomoći*. Neobjavljena doktorska disertacija. Osijek: Filozofski fakultet.
- Jones, D. N., i Neria, A. L. (2015). The Dark Triad and dispositional aggression. *Personality and Individual Differences*, 86, 360-364. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.06.021>
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2014). Introducing the short dark triad (SD3) a brief measure of dark personality traits. *Assessment*, 21(1), 28-41. <https://doi.org/10.1177/1073191113514105>
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2009). *Handbook of Individual Differences in Social Behavior*. New York: Guilford.
- Jurić, E. (2018). *Stavovi prema tjelesnom kažnjavanju djece u obitelji*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet.
- Kjærвик, S. L. i Bushman, B. J. (2021). The link between narcissism and aggression: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 147(5), 477. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/bul0000323>
- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Kowalski, R.M. i Limber, S.P. (2013). Psychological, physical and academic correlates of cyberbullying and traditional bullying. *Journal of Adolescent Health*, 53, 13-20. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2012.09.018>
- Lambe, S., Hamilton-Giachritsis, C., Garner, E. i Walker, J. (2018). The role of narcissism in aggression and violence: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 19(2), 209-230. <https://doi.org/10.1177/1524838016650190>
- Láng, A. i Lénárd, K. (2015). The relation between memories of childhood psychological maltreatment and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*, 77, 81-85. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.12.054>
- Lau, K. S. i Marsee, M. A. (2013). Exploring narcissism, psychopathy, and Machiavellianism in youth: Examination of associations with antisocial behavior and aggression. *Journal of Child and Family studies*, 22(3), 355-367. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9586-0>
- Lebedina Manzoni, M., Lotar, M. i Ricijaš, N. (2008). Podložnost vršnjackom pritisku i samopoštovanje kod studenata. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(1), 77-92.
- Ludeke, S., Johnson, W. i Bouchard Jr, T. J. (2013). "Obedience to traditional authority:" A heritable factor underlying authoritarianism, conservatism and religiousness. *Personality and Individual Differences*, 55(4), 375-380. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2013.03.018>
- Medvidović, M. (2022). *Spolne i vrijednosne odrednice stava prema tjelesnom kažnjavanju djece*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija.

- Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.
- Murray-Swank, A., Mahoney, A. i Pargament, K. I. (2006). Sanctification of parenting: Links to corporal punishment and parental warmth among biblically conservative and liberal mothers. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 16(4), 271-287. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr1604_3
- Nikolaidis, G., Petroulaki, K., Zarokosta, F., Tsirigoti, A., Hazizaj, A., Cenko, E., ... i Browne, K. (2018). Lifetime and past-year prevalence of children's exposure to violence in 9 Balkan countries: the BECAN study. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, 12(1), 1-15.) <https://doi.org/10.1186/s13034-017-0208-x>
- Novković, G. (2003). *Odrednice provođenja djetete kod adolescentica*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Obiteljski zakon (1998). *Narodne novine*, 168/1998.
- Olanrewaju, A. S., Dominic, O. B., Julius, O. A. i Funmilola, A. (2014). Influence of psychopathy and cultic disposition on attitude toward violence among students of tertiary institutions in Ekiti State. *Asian Social Science*, 10(17), 258. <https://doi.org/10.5539/ass.v10n17p258>
- Orth, U. i Robins, R. W. (2014). The development of self-esteem. *Current directions in psychological science*, 23(5), 381-387. <https://doi.org/10.1177/0963721414547414>
- Ostrowsky, M. K. (2010). Are violent people more likely to have low self-esteem or high self-esteem? *Aggression and Violent Behavior*, 15(1), 69-75. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.004>
- Patrick, C. J. (2005). *Handbook of Psychopathy*. Guilford Press: New York.
- Paulhus, D. L i Williams, K. M. (2002). The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36(6), 556-563. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00505-6](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00505-6)
- Pećnik, N., Radočaj, T. i Tokić, A. (2011). Uvjerenja javnosti o ispravnim roditeljskim postupcima prema djeci najmlađe dobi. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 20(3), 625-646.
- Pećnik, N. i Tokić, A. (2011). *Roditelji i djeca na pragu adolescencije: pogled iz tri kuta*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Pećnik, N. (2006). Prilog odbacivanju tjelesnog kažnjavanja djece. *Dijete i društvo*, 8(1), 177-199.
- Pećnik, N. (2003). *Međugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Rajter, M. (2019). Razlike u jednogodišnjoj prevalenciji roditeljskog nasilja prema samoiskazu adolescenata u 2011. i 2017. godini. *Ljetopis socijalnog rada*, 26(1), 5-38. <https://hrcak.srce.hr/222993>
- Rajter, M. (2013). *Obiteljski stresori i obilježja obitelji kao prediktori roditeljskog nasilja nad djecom*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Pravni fakultet.
- Ručević, S. i Duvnjak, I. (2010). Povezanost reaktivne i proaktivne agresije, privrženosti i samopoštovanja adolescenata. *Psihologijske teme*, 19(1), 103-121.

- Smolčić, K. (2015). *Odnos kažnjavanja i samopoštovanja kod učenika rane školske dobi*. Neobjavljeni diplomski rad. Split: Filozofski fakultet.
- Straus, M. A. i Donnelly, D. A. (2001). *Beating the devil out of them: Corporal punishment in American families and its effects on children*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Straus, M. A. (2000). Corporal punishment and primary prevention of physical abuse. *Child abuse & neglect*, 24(9), 1109-1114. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00180-0](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00180-0)
- Turner, H. A. i Muller, P. A. (2004). Long-term effects of child corporal punishment on depressive symptoms in young adults: Potential moderators and mediators. *Journal of Family Issues*, 25(6), 761-782. <https://doi.org/10.1177%2F0192513X03258313>
- Van Selm, M. i Jankowski, N. W. (2006). Conducting online surveys. *Quality and quantity*, 40(3), 435-456.
- Vasta, R., Haith, M. i Miller, S. (2005). *Dječja psihologija*. Zagreb: Naklada Slap.
- Vidović, L. (2008). Tjelesno kažnjavanje djece u obitelji. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(1), 303-320.
- Walker, C. S., Stearns, M. i McKinney, C. (2021). Effect of parental corporal punishment on endorsement of its use: Moderated mediation by parent gender and attitudes toward corporal punishment. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(13-14), 6745-6768. <https://doi.org/10.1177/0886260518819878>
- Walker, J. S. i Bright, J. A. (2009). False inflated self-esteem and violence: A systematic review and cognitive model. *The Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 20, 1–32. <https://doi.org/10.1080/14789940701656808>
- Webster, G. D., Kirkpatrick, L. A., Nezlek, J. B., Smith, C. V. i Paddock, E. L. (2007). Different slopes for different folks: Self-esteem instability and gender as moderators of the relationship between self-esteem and attitudinal aggression. *Self and Identity*, 6, 74–94. <https://doi.org/10.1080/15298860600920488>
- Wei, H. S. i Chen, J. K. (2012). The moderating effect of Machiavellianism on the relationships between bullying, peer acceptance, and school adjustment in adolescents. *School Psychology International*, 33(3), 345–363. <https://doi.org/10.1177/0143034311420640>
- Wilson, D.S., Near, D. i Miller, R.R. (1996). Machiavellianism: A Synthesis of the Evolutionary and Psychological Literatures. *Psychological Bulletin*, 119(2), 285-299. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.119.2.285>
- Witt, A., Fegert, J. M., Rodens, K. P., Brähler, E., Lührs Da Silva, C. i Plener, P. L. (2021). The cycle of violence: examining attitudes toward and experiences of corporal punishment in a representative German sample. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(1-2). <https://doi.org/10.1177/0886260517731784>
- Wolf, J. P. i Kepple, N. J. (2019). Individual and county level religious participation, corporal punishment, and physical abuse of children: An exploratory study. *Journal of*

Interpersonal Violence, 34(19), 3983-3994.
<https://doi.org/10.1177/0886260516674197>

Yendell, A., Clemens, V., Schuler, J. i Decker, O. (2022). What makes a violent mind? The interplay of parental rearing, dark triad personality traits and propensity for violence in a sample of German adolescents. *PLOS ONE*, 17(6).
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0268992>

Zrinščak, S. (2008). Što je religija i čemu religija: sociološki pristup. *Bogoslovska smotra*, 78(1), 25-37.